

Kriminalna karijera počinitelja nasilnih delikata

Šambar, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:158:243469>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko - rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Kriminalna karijera počinitelja nasilnih delikata

Lucija Šambar

Zagreb, lipanj 2019.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko - rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Kriminalna karijera počinitelja nasilnih delikata

Studentica: Lucija Šambar

Mentor: Doc. dr. sc. Dalibor Doležal

Zagreb, lipanj 2019.

Izjava o autorstvu

Potvrđujem da sam osobno napisala rad (Kriminalna karijera počinitelja nasilnih delikata) te da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada koji su citirani ili se temelje na drugim izvorima jasno su naznačeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Lucija Šambar

Zagreb, 14. lipnja 2019.

KRIMINALNA KARIJERA POČINITELJA NASILNIH DELIKATA

Lucija Šambar

Mentor: Doc.dr.sc. Dalibor Doležal

Modul: Odrasli (Počinitelji kaznenih djela)

SAŽETAK

Počinitelji nasilnih kaznenih djela u općoj populaciji smatraju se jednom od najopasnijih skupina. Unutar te skupine, postoji specifična grupa počinitelja koji ustraju u činjenju kaznenih djela unatoč tome što su bili procesuirani. Takvi počinitelji su recidivisti koji su činjenjem kaznenih djela razvili kriminalnu karijeru. Kriminalna karijera kao pojam podrazumijeva longitudinalni niz kaznenih djela počinjenih od strane neke osobe koja ima uočljiv niz počinjenih kaznenih djela u nekom razdoblju (Doležal, 2009). Postoji vrlo malo istraživanja osobitosti njihovih kriminalnih karijera. Neki od rezultata stranih istraživanja kriminalne karijere počinitelja nasilnih delikata govore kako nasilna kaznena djela čine manjinu u ukupnom broju kaznenih djela osoba s kriminalnom karijerom. Ipak, počinitelji nasilnih kaznenih djela se tijekom svoje kriminalne karijere rijetko specijaliziraju u činjenju samo nasilnih kaznenih djela te tendiraju kombinaciji nasilnih i ostalih kaznenih djela (Piquero, Jennings i Barnes, 2012). U Republici Hrvatskoj do sada ima vrlo malo provedenih istraživanja o osobitostima kriminalne karijere počinitelja nasilnih delikata stoga je to upravo svrha ovog diplomskog rada. Cilj ovog rada je steći uvid u osobitosti kriminalne karijere spomenutih počinitelja te analizirati njihovu kriminalnu karijeru kroz četiri ključne dimenzije koncepta kriminalne karijere: participaciju u činjenju kaznenih djela, učestalost činjenja kaznenih djela, težinu počinjenih kaznenih djela te duljinu kriminalne karijere. Problemska pitanja odnose se na razlike u dimenzijama kriminalne karijere počinitelja nasilnih kaznenih djela te je u tu svrhu izrađen upitnik koji ispituje osobitosti kriminalne karijere. Podaci se prikupiti metodom uvida u dokumentaciju zatvornika koji se nalaze na izdržavanju kazne zatvora u Kaznionici Lepoglava.

Ključne riječi:

Počinitelji nasilnih delikata, kriminalna karijera, dimenzije kriminalne karijere.

CRIMINAL CAREER OF VIOLENT OFFENDERS

Lucija Šambar

Mentor: Doc.dr.sc. Dalibor Doležal

Module: Adult perpetrators of criminal offences

SUMMARY

Perpetrators of violent criminal acts in the municipal population are considered one of the most dangerous groups. Within this group, there is a specific group of perpetrators who have been persistent in the commission of criminal acts despite having been prosecuted. Such perpetrators are recidivists who have developed a criminal career by criminal offenses. Criminal career as a term implies a longitudinal series of perpetrators of criminal offenses by a person who has a notable number of criminal offenses in some period (Doležal, 2009). There is very little research into the peculiarities of their criminal career. Some of the results of foreign research of the criminal career of perpetrators of violent delinquents indicate that violent criminal offenses constitute a minority in the total number of criminal offenses of persons with criminal careers. Nevertheless, perpetrators of violent crimes during their criminal career rarely specialize in making only violent criminal offenses and tend to combine violent and other criminal offenses (Piquero, Jennings and Barnes, 2012). In the Republic of Croatia, so far, there have been very few investigations into the characteristics of the criminal career of perpetrators of violent delinquents, and this is precisely the purpose of this graduate thesis. The aim of this paper is to gain insight into the peculiarities of the criminal career of the mentioned perpetrators and to analyze their criminal career through four key dimensions of the criminal career concept: participation in the commission of criminal offenses, the frequency of criminal offenses, the gravity of criminal offenses and length of criminal career. The problematic issues relate to differences in the dimensions of the criminal career of perpetrators of criminal offenses, and a questionnaire that examines the peculiarities of a criminal career has been developed for this purpose. The data is collected by the method of insight into the documentation of the prisoners who are serving the prison sentence at the Lepoglava Prison.

Key words: violent perpetrators, criminal career, dimensions of criminal career

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Teorijski pristup u proučavanju počinitelja nasilnih delikata	2
2.1. Biološke teorije.....	2
2.1.1. Sindrom prekobrojnog Y kromosoma	2
2.1.2. Teorija nasljeđa	2
2.2. Bihevioralne teorije	4
2.2.1. Teorija instinkta.....	4
2.2.2. Teorija frustracije	4
2.3.3. Teorija socijalnog učenja.....	5
2.3.4. Teorija racionalnog izbora.....	6
2.4. Sociološke teorije	6
2.3.1. Teorija diferencijalne asocijacije i identifikacije.....	6
2.3.2. Teorija etiketiranja.....	7
2.3.3. Teorija socijalne dezorganizacije	8
2.3.4. Teorija rutinskih aktivnosti.....	9
2.4. Integrativni pristup	10
2.4.1. Teorija balansa kontrole	10
2.5. Razvojne teorije kriminaliteta	12
2.5.1. Loeberov model razvojnih puteva	12
3. Obilježja počinitelja nasilnih kaznenih djela.....	14
4. Kriminalna karijera.....	19
4.1. Dimenzije kriminalne karijere.....	20
5. Kriminalna karijera počinitelja nasilnih delikata.....	24
6. Cilj i problemi istraživanja	26
7. Metodologija	26
7.1. Uzorak ispitanika.....	26
7.2. Postupak provedbe istraživanja i mjerni instrument.....	26
7.3. Način obrade podataka	27
8. Rezultati i rasprava.....	28
8.1. Deskriptivna analiza	28
8.2. Rezultati dobiveni putem T – testa.....	63
9. Rasprava	66
10. Ograničenja i znanstveni i praktični doprinosi istraživanja.....	70
11. Zaključak.....	71
12. Literatura	73

13. Prilozi 76

1. Uvod

Počinitelji nasilnih kaznenih djela izazivaju snažnu društvenu osudu upravo zbog vidljivih i teških posljedica takvih kaznenih djela kao što su nanošenje teških tjelesnih ozljeda ili lišavanje života.

U nasilna kaznena djela ubrajaju se ona u kojima je počinitelj primjenom fizičke sile ili prijetnjom prouzročio fizičku i/ili psihičku povredu žrtve te se sukladno tome smatraju deliktima većeg stupnja društvene opasnosti (Mejovšek i sur., 1997).

U ovom radu pozornost će biti usmjerena na kaznena djela protiv života i tijela uz dodatak kaznenog djela razbojništva, odnosno na kriminalnu karijeru počinitelja takvih kaznenih djela. Iako elementi nasilja postoje u kaznenim djelima protiv spolne slobode te kaznenim djelima protiv spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta, ista neće biti predmet ovog rada s obzirom da su već opisana u okviru kriminalne karijere počinitelja kaznenih djela protiv spolnih sloboda te s obzirom na to da se takvi počinitelji razlikuju u nekim kriminološkim aspektima od počinitelja nasilnih delikata pa bi takav pristup otežao prikupljanje i analizu podataka.

Temeljni pojam ovog rada jest kriminalna karijera za koju Blumstein, Cohen i Farrington (1988) navodi kako se definira kao longitudinalni niz kaznenih djela počinjenih od strane neke osobe. Kako specijaliziranost za nasilne delikte i nije tako česta, u nasilne prijestupnike ubrajamo one osobe koje su barem jednom u životu počinile nasilni delikt (Mejovšek i sur., 1997) pa će tako i temeljni kriterij za analizu kriminalne karijere počinitelja nasilnih kaznenih djela biti počinjenje barem jednog nasilnog delikta od strane počinitelja recidivista.

S obzirom da u Republici Hrvatskoj do sada nije provedeno istraživanje kriminalne karijere počinitelja nasilnih delikata, svrha ovog rada jest pridonijeti razumijevanju teorijskih postavki, etiologije te obilježja ovakvih počinitelja te pružiti nove informacije (kako stručnjacima, tako i zakonodavcima) o obilježjima kriminalne karijere počinitelja nasilnih delikata u Republici Hrvatskoj.

2. Teorijski pristup u proučavanju počinitelja nasilnih delikata

2.1. Biološke teorije

2.1.1. Sindrom prekobrojnog Y kromosoma

Sindrom prekobrojnog Y kromosoma ili XYY sindrom je kromosomska aberacija kod muških osoba. Osobitost ovog sindroma očituje se u ponašajnim problemima kod osoba poput impulzivnog reagiranja, hiperaktivnosti, poremećaja pažnje te antisocijalnog ponašanja. Osobe sa dijagnosticiranim sindromom prekobrojnog Y kromosoma imaju povećanu razinu testosterona koja posljedično dovodi do agresivnog ponašanja (Mejovšek, 1995). Interes za pripisivanje nasilnog ponašanja sindromu prekobrojnog Y kromosoma porastao je šezdesetih godina prošlog stoljeća kada je u Škotskoj penalnoj ustanovi kod 8 od 197 „zločinaca“ pronađen sindrom prekobrojnog Y kromosoma (Singer, 1996). Istraživanje provedeno u Danskoj na osobama sa XYY sindromom pokazalo je kako ispitanici pokazuju veću razinu agresivnosti od kontrolne skupine sa normalnim (XY) kromosomima te se navodi kako su osobe sa XYY kromosomom više rastle od kontrolne skupine. Pojavnost sindroma u općoj populaciji je 1 na 1000 muškaraca. Kada se u obzir uzmu muškarci višeg rasta, zastupljenost osoba sa XYY sindromom se povećava na 1 od 325, a ukoliko se promatra populacija muškaraca višeg rasta u zatvorima, svaki peti muškarac pati od XYY sindroma. Osobe koje pate od XYY sindroma imaju povijest nasilnog i impulzivnog odgovora na frustracije te nemogućnost odgode zadovoljstva (Jenssen Hagerman, 1999).

2.1.2. Teorija nasljeđa

Cesare Lombroso jedan je od prvih istraživača koji je potaknuo interes o ulozi nasljeđa u uzrokovanju delinkventnog ponašanja. U svojim radovima navodi niz problematičnih ponašanja kod predaka zločinaca (samoubojstva, duševne bolesti, česta pojava zločina). Podrška teoriji nasljeđa vidljiva je u literaturi 19. stoljeća u kojoj se rasprava o nasljeđu kriminalnog ponašanja razvija po pitanju nasljeđuje li se zločin sam po sebi ili se nasljeđuje sklonost vršenju zločina (Singer, 1996). Henry Goddard i Richard Dugdale bavili su se ispitivanjem rodoslovlja obitelji u kojima je veći broj članova pokazivao sklonosti kriminalnom

ponašanju na temelju kojeg su objavili studije o naslijeđenim sklonostima za delinkventno ponašanje. Goddard je početkom 20. stoljeća na temelju proučavanja rodoslovlja obitelji Kallikak zaključio kako većina potomaka iz te obitelji iskazuje delinkventna ponašanja (prostitucija, alkoholizam, kriminalitet). Time je smatrao kako je dokazao genetsku sklonost delinkventnom ponašanju. Richard Dugdale je svojim istraživanjima također nastojao dokazati genetsku sklonost i prikloniti se teoriji nasljeđa kriminalnog ponašanja. Proučavajući rodoslovlje obitelji Jukes, zaključio kako 537 potomaka (od ukupno 1 200) obitelji Jukes iskazuje kriminalno ponašanje pri čemu navodi kriminalce, kradljivce i prijestupnike, ubojice te prostitutke (Dragičević Prtenjača, 2014). Značajan prilog teoriji nasljeđa daju istraživanja blizanaca. Jedno od prvih istraživanja blizanaca proveo je njemački psihijatar Yohannes Lange. Na uzorku od 30 parova blizanaca (od kojih je 13 bilo jednojajčanih), Lange je došao do zaključka kako je 10 osoba koje su pripadale skupini jednojajčanih blizanaca već bilo u kaznionici dok je kod dvojajčanih blizanaca samo u dva slučaja jedan od blizanaca izdržavao kaznu zatvora. Ispitivanje blizanaca proveo je i profesor kriminalne psihologije Shufu Yoshimasu koji je u razdoblju od 20 godina proveo studije na 28 jednojajčanih i 18 dvojajčanih parova blizanaca. Zaključio je kako među jednojajčanim blizancima postoji puno više podudarajućeg kriminalnog ponašanja nego među dvojajčanim blizancima. Takav zaključak donio je i Lange no Yoshimasu ističe osobito zanimljiv slučaj dvaju parova jednojajčanih blizanaca koji su kratko nakon rođenja razdvojeni te su odrasli u različitim okruženjima, ali unatoč tome oba su kasnije razvila kriminalnu karijeru (Singer, 1996).

Kritičari bioloških teorija navode kako se zanemaruje utjecaj okoline na pojavu delinkventnog ponašanja te da takve teorije nose u sebi pesimističnu crtu što se tiče rehabilitacije s obzirom da se vrlo malo može učiniti na neutralizaciji takvih kriminogenih čimbenika te rehabilitaciji osoba (Singer, 1996). Također, istraživanja koja su se provodila u svrhu kritiziranja objašnjenja nasilničkog ponašanja isključivo biološkim determinantama potvrdila su da ne postoji direktna veza između neurološke disfunkcije neke od regije mozga i agresivnog ponašanja, odnosno da „centar za nasilje” u mozgu ne postoji (Tošić, 2015).

2.2. Bihevioralne teorije

2.2.1. Teorija instinkta

Sigmund Freud, kao najpoznatiji predstavnik teorije instinkta, navodi kako u ljudskoj prirodi postoji instinkt života (eros) te instinkt smrti (thanatos). Dva instinkta neprestano su u međusobnom sukobu pri čemu instinkt smrti vodi prema autoagresiji i autodestrukciji, ali pod utjecajem instinkta života preusmjeren je od same osobe prema drugim ljudima. Freud navodi kako je našim ponašanjem upravljaju instinkti koji su izvan naše kontrole pa je destruktivnost tendencija urođena svakom čovjeku (Mejovšek, 1995). Hartman, Kris i Lowenstein smatraju da agresivni instinkt postoji u svakom čovjeku te ukoliko agresija nije usmjerena prema drugoj osobi, ona je internalizirana, odnosno preusmjerena prema samom čovjeku što tada dovodi do nezadovoljstva. Anna Freud u okviru teorije instinkta navodi „hidraulički model“ prema kojem, ukoliko se agresivna energija ne manifestira prema van, ona se akumulira sve do trenutka do kojeg se više ne može kontrolirati i tada se javlja agresivna reakcija unatoč svim preprekama (Žužul, 1986; prema Mejovšek, 1995). Slično navodi i Lorenz koji kaže kako se agresivna energija nakuplja sve do kad se ne javi podražaj koji tada potiče eksploziju agresivnosti. Važno je spomenuti kako okružujući stimulansi nisu uzrok već samo povod agresivnom ponašanju. Lorenz također navodi kako je agresivni instinkt urođen ljudima i životinjama kao zaštitni mehanizam, ali je za čovjeka agresivni instinkt postao destruktivna prijetnja čovječanstvu (Mejovšek, 1995).

2.2.2. Teorija frustracije

Frustracija prema Martinjak i Odeljan (2016) predstavlja stanje osjećajne nelagode, nezadovoljstva i napetosti izazvano zaprekama u ostvarenju nekog cilja ili potrebe, a prema Dollardu posljedica frustracije je agresija (Singer, 1996). Dollard također navodi kako razočaravajući doživljaji ne moraju uvijek izazvati otvorenu agresiju već samo osjećaj agresivnosti te kako se u razvoju kriminalnog ponašanja posebno treba posvetiti frustracijama nastalim zbog nezadovoljenja potreba u ranijoj životnoj dobi (Martinjak, Odeljan, 2016). Izvore frustracije klasificirao je W. I. Thomas pomoću tzv. „četiri želje“ : želja za sigurnošću, želja za novim iskustvima, želja za priznanjem te želja za uzvraćanjem (Singer, 1996). Modifikaciju

Dollardove teorije frustracije donosi Leonard Berkowitz koji navodi kako frustracija ne dovodi izravno do agresivnog čina već frustracija stimulira osjećaj ljutnje odnosno bijesa. Osim osjećaja ljutnje, važni su i takozvani agresivni znakovi. To su podražaji iz okoline koji su klasičnim uvjetovanjima povezani s agresivnim reakcijama pomoću kojih je moguće predvidjeti agresivno ponašanje kada dođe do pojave bijesa. Navodeći ljutnju i bijes kao posredni čimbenik između frustracije i agresije, Berkowitz donosi jasnije razumijevanje teorije frustracije. Također, Berkowitz navodi da izvori frustracije ne leže samo u neostvarenim ciljevima već općim stanjem organizma zbog averzivnih stimulusa (poput kazne, boli i sl.) (Mejovšek, 1996).

2.3.3. Teorija socijalnog učenja

Albert Bandura svoj doprinos objašnjenju agresivnog ponašanja donosi provodeći niz istraživanja kojima je dokazao da se takvo ponašanje može naučiti promatranjem agresivnog ponašanja drugih osoba. Takvo ponašanje može se javiti i bez postojanja prethodnih emocionalnih promjena u organizmu, tj. Kao ispoljavanje naučenog ponašanja, a do učenja može doći ne samo kroz vlastitu aktivnost, već i na osnovu promatranja aktivnosti drugih osoba (Šendula Jengić, 2008). Ova teorija razvijena je temeljem četiri osnovna procesa koja dovode do agresivnog ponašanja:

1. Agresivni model može izazvati kod promatrača asocijacije na prošla potkrepljenja te olakšati pojavu agresivnog ponašanja.
2. Ako je ponašanje modela na bilo koji način nagrađeno, pa čak i tretirano indiferentno, promatrač stječe dojam da je takvo ponašanje prihvatljivo, a u nekim situacijama čak i poželjno.
3. Promatranje nečijeg agresivnog ponašanja kod promatrača izaziva emocionalno uzbuđenje, pa može izazvati i agresivne odgovore.
4. Kod promatrača je usađena težnja za uporabom istih sredstava za postizanje nekog cilja koja upotrebljava model, bez obzira na to jesu li ta sredstva agresivna ili ne. Model može biti živa osoba, lik iz filma, pa čak i iz mašte, ali ipak, što je model realniji i bliži promatraču, to će njegovo ponašanje imati veći efekt na ponašanje promatrača (Bandura, 1978; prema Šendula Jengić 2008, str. 42).

2.3.4. Teorija racionalnog izbora

Derek Cornish i Ronald Clarke 80 – ih godina prošlog stoljeća objavljuju rad „Racionalni prijestupnik“ u kojem donose postavke teorije racionalnog izbora. Navode kako je osnovno polazište teorije donošenje odluke prijestupnika za počinjenjem kaznenog djela pri čemu su prijestupnici u situaciji biranja između alternativa. Odluka o tome hoće li prijestupnik počiniti kazneno djelo ili ne je rezultat kognitivne obrade raspoloživih informacija, odnosno procjena rizika izvršenja kaznenog djela i očekivane nagrade te predstavlja „racionalan izbor“. Očekivana nagrada ne odnosi se samo na materijalnu dobit već i na nematerijalnu poput osвете, uzbuđenja, reputacije, časti, statusa, osjećaja uspjeha i sl. Odnos između očekivanog rizika i nagrade utječe na to percipira li se određena meta „dobrom“ ili „lošom“, prema tome, prijestupnici će uvijek nastojati izabrati onu metu koja zahtijeva najmanje napora i rizika, a donosi najveću korist (Milić, 2014). Dodatnu važnost ove teorije za temu Kriminalne karijere počinitelja nasilnih delikata navodi Milić (2014) koji govori kako je karakteristika recidivista biranje određene mete čak i u situacijama ograničene aktivnosti, odnosno postojanja brojnih zapreka u izvršenju kaznenog djela pri čemu počinitelj ulaže trud u detaljnju razradu pripremnih radnji.

Kritičari bihevioralnih teorija ponajprije se usmjeravaju na činjenicu da neke bihevioralne teorije nisu u mogućnosti objasniti različite vrste nasilnog ponašanja (primjerice teorija socijalnog učenja, frustracijska teorija). Također, neki autori navode kako se upravo kod teorije socijalnog učenja zanemaruje utjecaj emocija i emocionalnog uzbuđenja. Ono u čemu se slažu svi kritičari bihevioralnih teorija jest činjenica zanemarivanja utjecaja društvene stvarnosti na činjenje nasilnih kaznenih djela (Tošić, 2015). Upravo tim povodom nastale su sociološke teorije koje u objašnjenje činjenja nasilnih kaznenih djela uključuju utjecaj sredine i društvenih grupa.

2.4. Sociološke teorije

2.3.1. Teorija diferencijalne asocijacije i identifikacije

Proučavajući utjecaj sredine i skupina na razvoj pojedinca, odnosno njegovog delinkventnog ponašanja, Edwin Sutherland je opisao teoriju diferencijalne asocijacije. Prema ovoj teoriji kriminalno ponašanje je rezultat sudjelovanja pojedinca u kriminalnom modelu

ponašanja te u kontaktu s nositeljima oblika takvog ponašanja u društvu, odnosno ono se uči u interakciji s drugim osobama pri čemu intimne grupe imaju veliku važnost (Singer, 1996). Na temelju teorijskih postavki Eve (1975; prema Singer, 1996) je temeljem vlastitog istraživanja zaključio kako u većini slučajeva ni škola ni obitelj ne pripadaju u one sredine u kojima se „uči“ kriminalno ponašanje već je to u najvećem broju slučajeva skupina vršnjaka. Vršnjačke skupine navodi kao one u kojima se nalaze najveća odstupanja od društvenih normi te najviše modela delinkventnog ponašanja kao i socijalni poticaji za takve oblike ponašanja (Singer, 1996). Zaključke ovog istraživanja moguće je povezati i sa skupinama počinitelja kaznenih djela sa kriminalnom karijerom nasilnih kaznenih djela koji vrlo često pripadaju određenom kriminalnom miljeu, odnosno skupini počinitelja u kojoj imaju priliku naučiti određene tehnike počinjenja kaznenih djela i u kojoj se takva ponašanja potiču i nagrađuju odobravanjem grupe.

2.3.2. Teorija etiketiranja

Jedan od najprepoznatljivijih socioloških pristupa u objašnjavanju devijantnog ponašanja jest svakako pristup teorija etiketiranja. Začetnik prvonastale teorije etiketiranja jest G. H. Mead, a kako je teorija kroz vrijeme doživjela mnoge promjene, danas govorimo o teorijama etiketiranja, odnosno o nekoliko pravaca prvotne teorije. U okviru ovog poglavlja biti će opisana dva pristupa: utemeljena teorija etiketiranja i teorija posramljivanja (Kamenov, Majdak, 2010).

Utemeljena teorija etiketiranja usko je povezana sa perspektivnom simboličkog interakcionizma: društvena stvarnost jest produkt društvene simboličke interakcije, odnosno ljudsko društvo počiva na simboličnim značenjima dogovorenim u interakciji među pojedincima te njihovoj socijalizaciji i stvaranju općih predodžbi o stajalištima drugih (Hrvatska enciklopedija¹). Simbolična značenja u ovom kontekstu predstavljaju „etikete“, odnosno predodžbu društva o ponašanju određene osobe. Ponašanje u skladu s time kako ih drugi vide osobe može navesti da se ponašaju na devijantan način umjesto na prosocijalni, odnosno da se poistovjete sa datom etiketom (Maruna, 2001; prema Kamenov, Majdak, 2010). Percepcija tih osoba kao problematičnih tada dovodi do njihovog sankcioniranja ili negativnog

¹ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=56944>

procjenjivanja, a takve reakcije mogu dovesti do nagomilavanja nepovoljnog ponašanja ili uključivanja u kriminalne mreže (Hirschfield, 2004; prema Kamenov, Majdak, 2010).

Prema teoriji posramljivanja posljedica etiketiranja i stigmatizacije jest sram koji može biti dobar ili loš, a ima ključan utjecaj na razvoj identiteta i savjesti. Sram u dobrom smislu jest nestigmatizirajući i može pozitivno djelovati na promjenu ponašanja i reintegraciju dok loš sram (formalno etiketiranje) vodi stigmatizaciji koja vodi k većem riziku za počinjenje kaznenih djela (Kamenov, Majdak, 2010).

Formalno etiketiranje vodi k odbacivanju osobe od strane prosocijalnih vršnjaka ili grupe ljudi, a tada ta osoba nastoji naći grupu u kojoj će biti prihvaćena. Najčešće je to grupa upravo istih takvih etiketiranih osoba koje su se poistovjetile sa etiketom (primjer bullyinga – osobe koje su etiketirane kao nasilnici u školama, poistovjećuju se s tom etiketom i nastavljaju sa nasiljem te oko sebe okupljaju osobe istomišljenike koje su također okarakterizirane kao nasilne).

Osobi koja je stigmatizirana ograničene su legalne mogućnosti ostvarenja nekih ciljeva, a to ju potiče da se udruži s drugima koji su u sličnim situacijama i koji će prihvatiti njeno ponašanje, što dalje pojačava i potiče vršenje kaznenih djela te pribjegavanje subkulturalnim grupama (Kamenov, Majdak, 2010).

2.3.3. Teorija socijalne dezorganizacije

Socijalna dezorganizacija stanje je društvene promjene uzrokovano nedostatkom kontrole formalnih institucija nad pojedincima koji krše društvene norme. Teorija socijalne dezorganizacije proizašla je iz Čikaške sociološke škole 20 – ih godina prošlog stoljeća, a temeljna postavka jest pad utjecaja postojećih društvenih pravila ponašanja na pojedince unutar grupe. Socijalna dezorganizacija posljedica je nemogućnosti zajednice da ostvari društvene vrijednosti i riješi probleme svojih članova, što rezultira slomom djelotvorne društvene kontrole unutar zajednice. Ova teorija navodi kako uzroke delinkvencije ne treba tražiti na individualnoj razini već ih je potrebno shvaćati kao normalan odgovor pojedinca na abnormalne socijalne uvjete. Stoga, kada dolazi do neizravnog gubitka sposobnosti djelovanja institucija u zajednici, pojedinci pokazuju neograničenu slobodu izražavanja svojih želja što često rezultira delinkventnim ponašanjem (Short, 1973; prema Wong, 2002). Sociolozi Clifford R. Shaw i Henry D. McKay pokušali su objasniti kako je kriminalitet uobičajen odgovor na socijalna,

strukturna i kulturna obilježja zajednice. Nakon provedene prostorne analize grada Chicaga te praćenjem stope delinkvencije na određenim područjima grada, naveli su četiri pretpostavke kojima su nastojali objasniti pojavu delinkvencije. Prvo, delinkvencija je uglavnom posljedica kolapsa institucionalnih kontrola u zajednici. Ljudi koji žive u tim situacijama nisu osobno dezorijentirani; umjesto toga, njih se shvaća kako reagiraju prirodno na neorganizirane uvjete okoline. Drugo, dezorganizacija ustanova utemeljenih na zajednici često je rezultat industrijalizacije, urbanizacije i imigracijskih procesa koji se odvijaju prvenstveno u urbanim sredinama. Treće, učinkovitost društvenih institucija i poželjnost stambenih i poslovnih lokacija usko odgovaraju prirodnim, ekološkim načelima koji su pod utjecajem kompeticije i dominacije. Zaključno, vidjevši da ista susjedstva imaju iste stope, Shaw i McKay ustanovili su "da sve nacionalne skupine pokazuju istu stopu maloljetničke delinkvencije u istim urbanim područjima" (Shaw, 1969; prema Wong, 2002). Utvrdili su da je delinkvencija vezana za susjedstvo te da nije rezultat osobnih karakteristika ljudi koji su u njima živjeli, već posljedica obilježja okoline (Wong, 2002).

2.3.4. Teorija rutinskih aktivnosti

Autori teorije rutinskih aktivnosti, Lawrence E. Cohen i Marcus Felson, u skladu s postavkama prethodne teorije također naglašavaju utjecaj nedostatka socijalne kontrole na pojavu kriminalnog ponašanja. Temelj kriminalnog ponašanja prema ovoj teoriji leži u okolnostima počinjenja kaznenog djela, a one obuhvaćaju motiviranog počinitelja, pogodnu metu te nedostatak odgovarajuće socijalne kontrole koja bi mogla odvratiti počinitelja od izvršenja kaznenog djela (Butorac, 2011). Ova teorija polazi od toga da većina ljudi sve svoje aktivnosti obavlja u nekoliko ograničenih, njima najdostupnijih, područja i to: područje gdje žive, gdje rade, gdje stupaju u društvenu interakciju sa drugim ljudima i sl. Tako se prema ovoj teoriji pretpostavlja da se i kriminalne aktivnosti počinitelja po vremenskom i prostornom rasporedu djelovanja vrlo malo razlikuju od ostalih aktivnosti te osobe. Temeljem ove pretpostavke može se očekivati da će se i počinjenja kaznenih djela odvijati na geografskom području na kojem počinitelj radi, živi i sl. s obzirom da on dobro poznaje prostorni raspored tog područja i strukturu ljudi pa mu je na taj način i lakše pronaći pogodnu metu (Cacan, 2010). Ova teorija značajna je za objašnjenje počinjenja nasilnih kaznenih djela, osobito obiteljskih ubojstava. Horvatić (1998; prema Kondor – Langer, 2015) navodi kako se ubojstva u većem

postotku (i do 70 %) događaju u obiteljskom krugu, u krugu srodnika, ljubavnih parova te u krugu međusobno poznatih osoba kao što su prijatelji, suradnici na poslu, susjedi i sl., ali i u okolini poznatoj počinitelju.

2.4. Integrativni pristup

S obzirom na brojnost kriminoloških teorija prema biopsihosocijalnom pristupu kroz povijest, znanstvenici u novije vrijeme nastoje koristiti integrativni pristup s ciljem stvaranja manjeg broja teorija koje se usmjeravaju na različite aspekte istog fenomena, odnosno, nastoje se kombinirati i integrirati različiti prediktori (Ricijaš, 2009). U okviru ovog rada biti će opisan pristup Charlesa Tittlea u teoriji balansa kontrole.

2.4.1. Teorija balansa kontrole

Charles Tittle u svojoj teoriji nastoji integrirati dijelove teorije diferencijalne asocijacije, teorije anomalije, teorije konflikta, socijalne kontrole, teorije etiketiranja, odvrćanja te teorije rutinskih aktivnosti (Vold, Bernard i Snipes, 2002; prema Ricijaš, 2009). Temeljna premisa ove teorije jest da je vjerojatnost devijantnog ponašanja određena količinom kontrole kojoj je osoba izložena, u odnosu na količinu kontrole koju ta osoba može podnijeti (Vold, Bernard i Snipes, 2002; prema Ricijaš 2009). Tittle navodi kako je kontrola temeljni koncept za objašnjenje konformizma (što je u skladu sa Hirschijevom teorijom kontrole) no navodi kako je kontrola zapravo centralni motivacijski čimbenik za objašnjenje devijantnog ponašanja: oni koji su izloženi intenzivnoj kontroli od strane drugih imaju tendenciju devijantnog ponašanja kako bi izbjegli tu kontrolu, dok oni koji imaju puno kontrole nad drugim osobama ponašaju se devijantno kako bi povećali tu kontrolu (Ricijaš, 2009). Teorija je podvrgnuta brojnim kritikama pa je tako Tittle nakon revidiranja 2004. objavio novu verziju teorije u kojoj razlikuje tri vrste ponašanja – konformizam, devijantno i submisivno ponašnje. Vrsta devijantnog ponašanja za koju je najvjerojatnije da će se manifestirati ovisi o zajedničkom utjecaju

motivacije s četiri ključne varijable – intenzitet doživljene kontrole, pruženih mogućnosti, prisile i samokontrole (Tittle, 2004; prema Ricijaš, 2009).

2.5. Razvojne teorije kriminaliteta

Većina kriminoloških teorija traži poveznicu između kriminaliteta te bio – psiho – socijalnih čimbenika koji imaju utjecaj na počinitelja neovisno o njihovoj razvojnoj razini. Temeljem novih saznanja, znanstveni pristup u proučavanu kriminaliteta fokus je premjestio na razvoj čovjeka i njegov utjecaj na činjenje kaznenih djela pa su tako nastale razvojne teorije kriminaliteta prema kojima različiti čimbenici mogu imati različite učinke na počinitelje različite dobi. Razvojne teorije se dijele u dva smjera, a to su: teorije „skrivenih“ osobina (eng. latent trait theories) te teorije životnog razvoja (eng. developmental / life – course theories). Teorije životnog razvoja objašnjavaju promjene unutar pojedinca te njihovo činjenje kaznenih djela tijekom vremena te utjecaj rizičnih čimbenika i životnih događaja na razvojni put činjenja kaznenih djela (Cullen i Wilcox, 2013). Zbog svega navedenog, ove teorije su od osobite važnosti za proučavanje kriminalne karijere stoga će u ovom radu detaljnije biti opisan Loeberov model tromjernog razvoja kriminalnog ponašanja koji je dio teorija životnog razvoja.

2.5.1. Loeberov model razvojnih puteva

Glavni Loeberov fokus bio je razviti model koji će prepoznati počinitelje koji će najvjerojatnije početi činiti kaznena djela, one koji će u tome ustrajati te one za koje je najvjerojatnije da će s vremenom prestati (Loeber i Stouthamer – Loeber, 1996). Model je nastao temeljem rezultata iz desetogodišnje Pittsburgh Youth Study u koju je bilo uključeno 1517 osoba muškog spola u dobi od 7 do 35 godina (Loeber i sur., 2008; Loeber i Farrington, 2011; prema Cullen i Wilcox, 2013).

Prvi od tri razvojna puta je put suprotstavljanja autoritetu (eng. authority conflict pathway). Prema Loeberu, taj put započinje tvrdoglavi i prkosnim ponašanjem te se nastavlja na višoj razini odbijanjem autoriteta od strane djeteta najčešće prije dobi od 12 godina. Sljedeći razvojni put je takozvani „skriveni“ put (eng. covert pathway) koji se u počecima manifestira manje intenzivnim ponašanjima kao što su laganje ili sitna krađa, a u sljedećoj fazi intenzitet delinkventnog ponašanja napreduje te podrazumijeva oštećenja imovine. Ukoliko se intenzitet delinkventnog ponašanja pojačava, dolazi se do treće faze ovog puta koja podrazumijeva činjenje težih kaznenih djela poput pljačke, razbojništva, krađe auta, prijevare kreditnim

karticama i slično. Treći put jest „otvoreni“ put (eng. overt pathway) čije je glavno obilježje agresija. Taj put u ranijim fazama započinje bullyingom te napreduje i u sljedećoj fazi se manifestira kao otvorena fizička agresija prema drugima, a u trećoj fazi podrazumijeva najjači intenzitet agresije te podrazumijeva silovanje, nanošenje teških tjelesnih ozljeda i slično. Napredovanje u fazama podrazumijeva i napredovanje u životnoj dobi, ali i smanjenje broja pojedinaca. To znači da će većina osoba biti uključena u ponašanja prve razine određenog puta, ali će se taj broj smanjiti do treće faze. Putevi predstavljaju razvojno formulirane faze koje podrazumijevaju razvojno uobičajeno ponašanje, ali i povećanu ozbiljnost, pri čemu svaka faza puta služi kao korak ka ozbiljnijem ponašanju (Loeber, Keenan i Zhang, 1997).

Važan dio ovog modela jest i Loeberov fokus na zaštitne čimbenike. U svojoj studiji jedno od ključnih pitanja odnosi se na to utječu li zaštitni čimbenici na činjenje kaznenih djela na jedan od četiri slijedećih načina: 1. zaustavljaju li početak činjenja kaznenih djela (onset), 2. zaustavljaju li eskalaciju, 3. pomažu u deeskalaciji te 4. pomažu u prestanku činjenja kaznenih djela (desistance). Loeber i Stouthamer - Loeber (1996) smatraju kako su upravo snažni zaštitni čimbenici oni koji utječu na sva četiri navedena faktora.

Razvojni put kriminalne karijere može se odvijati i na više od jednog razvojnog puta (Cullen i Wilcox, 2013). Ova činjenica iznimno je značajna za proučavanje kriminalne karijere počinitelja nasilnih delikata upravo iz razloga što njihova kriminalna karijera ne mora nužno uključivati samo nasilna kaznena djela već se odvija na više „razvojnih puteva“, odnosno podrazumijeva više vrsta kaznenih djela (primjerice, kombinacija imovinskih i nasilnih kaznenih djela).

Također, autori Cullen i Wilcox (2013) navode kako delinkventno ponašanje nije sporadično već ima svoj redosljed što je također važno saznanje u smislu predviđanja budućeg kriminalnog ponašanja počinitelja.

3. Obilježja počinitelja nasilnih kaznenih djela

Nasilna kaznena djela izazivaju posebnu društvenu osudu upravo zbog mnogobrojnih i vidljivih posljedica: fizičke i psihičke posljedice žrtve te socijalne destrukcije. Upravo se zbog tih posljedica te visoke razine društvene opasnosti počiniteljima nasilnih kaznenih djela pripisuju obilježja „ekstremne agresivnosti, nasilništva, brutalnosti, netolerantnosti i nemogućnosti kontrole vlastitog ponašanja“ (Kovčo, Katalinić, 2001; prema Džaja – Hajduk, 2007).

Prije opisivanja obilježja počinitelja, važno je istaknuti općenita obilježja nasilništva. Najvažnija sastavnica nasilništva jest agresija, odnosno agresivno ponašanje za koje su se mnogi autori složili da je ponašanje kojim se drugoj osobi nanosi šteta bilo koje vrste (Dollard i sur., 1939.; Buss, 1961.; Baron, 1977.; Zimbardo, 1979.; Bandura, 1983.; Parke i Slaby, 1983.; Eron, 1987.; Moyer, 1987.; Berkowitz, 1988.; Hinde i Groebel, 1989, prema Žužul, 1989). Ono oko čega autori nisu suglasni u definiranju termina agresivnog ponašanja jest postojanje namjere da se drugoj osobi nanese šteta. Žužul (1989) namjeru nanošenja štete smatra neizostavnom pa tako definira agresivno ponašanje kao "svaku reakciju (fizičku ili verbalnu) izvedenu s namjerom da se nekom drugom nanese šteta ili povreda bilo koje vrste, bez obzira je li ta namjera do kraja realizirana". Prilog klasifikaciji agresivnog ponašanja donosi Fechtbach (1964; prema Žužul, 1989) koji razlikuje instrumentalnu i ekspresivnu agresivnost. Instrumentalnu agresivnost definira kao nanošenje štete i/ili ozljede nekome ili nečemu, a u svrhu postizanja nekog vanjskog cilja. Ta se agresija ne javlja radi sebe same, već kao instrument koji služi postignuću nekog cilja ili zadovoljenju neke potrebe. Ona nije rezultat nekih emocionalnih promjena, nego spoznaje da se agresijom može postići neki cilj te motivacije da se taj cilj ostvari, stoga primarna svrha nije nanošenje štete već ostvarenje cilja. Nasuprot instrumentalnoj, ekspresivna agresija nastaje uslijed djelovanja frustracije ili provokacije, odnosno predstavlja težnju za napadom na nekog ili nešto, do čega dolazi zbog emocionalnih promjena u organizmu (pojave emocije srdžbe), a do kojih dolazi u provocirajućoj situaciji. Do agresije će doći u situacijama koje pojedinac percipira kao provocirajuće, bez obzira radi li se o frustracijskim, averzivnim ili nekim drugim situacijama koje se doživljavaju kao provocirajuće (npr. nadmetanje ili samodokazivanje). Za razliku od instrumentalne agresivnosti, tendencija pojavljivanja impulzivne agresivnosti smatra se stabilnom osobinom ličnosti (Žužul, 1989).

Otašević i suradnici (2014) ističu agresivnost u ranoj dobi kao važnu značajku za objašnjenje

kriminalnog ponašanja, a Loeber (1990; prema Mejovšek i sur., 2001) kao značajne čimbenike u razvoju agresivnosti ističe poremećaje u ponašanju u ranom djetinjstvu, prikriveno agresivno ponašanje, poremećaje pažnje, hiperaktivnost, impulzivnost i slabe socijalne vještine. Također navodi kako mlade osobe koje imaju poremećene odnose s drugima (u obitelji i izvan nje) često kasnije pribjegavaju višestrukome prijestupništvu, odnosno recidivizmu (Mejovšek i sur., 2001).

Recidivisti s kriminalnom aktivnošću započinju u ranoj dobi pa tako Moffit (1993; prema Mejovšek i sur., 2001) naglašava razliku između delinkvencije ograničene na adolescenciju i perzistentne delinkvencije koja je prisutna i u kasnijim životnim razdobljima. Prvi tip delinkvencije tako predstavlja uobičajenu razvojnu fazu dok se drugi tip pojavljuje u ranom djetinjstvu i snažan je prediktor kasnijeg višestrukog prijestupništva. Posebnost i težinu nasilnih recidivista navodi Kovčo Vukadin (1993; prema Džaja – Hajduk, 2003) navodeći kako je udio recidivista među počiniteljima nasilnih delikata dva puta veći u odnosu na udio povratnika u ukupnom broju počinitelja.

Farrington (1991; prema Mejovšek i sur., 1997) obilježja nasilnih prijestupnika koji su primarno recidivisti opisuje u okviru obiteljske dinamike pa tako navodi: strog i nekonvencionalan odgoj, kriminalitet roditelja, razdvojenost od roditelja te roditeljske konflikte. Obilježja obitelji kao čimbenike utjecaja na razvoj nasilnih recidivista navodi i Strauss (1991; prema Mejovšek i sur., 1997) koji uz roditeljske konflikte navodi i fizičko kažnjavanje djeteta od strane roditelja. Djeca koja su u djetinjstvu bila izložena fizičkom kažnjavanju, kasnije prihvaćaju nasilne oblike ponašanja kao rješavanje konflikta čime autor podupire tezu da „nasilje rađa nasiljem“ (Mejovšek i sur., 1997).

Sumirajući sve navedene aspekte, važno je spomenuti longitudinalno istraživanje Westa i Farringtona koje je trajalo 24 godine na uzorku od 411 dječaka od njihove osme do tridesetdruge godine života. Rezultati tog istraživanja pokazali su kako je agresivnost vrlo stabilna osobina ličnosti, ali i vrlo snažan prediktor kriminaliteta u odrasloj dobi na način da dječaci koji su iskazivali agresivnost već u osmoj godini, kasnije su odrastali u počinitelje nasilnih delikata. Dječaci koji su počinili delikt prije 15-te godine češće su iskazivali agresivnost, a dječaci koji su općenito bili agresivni imali su slična obilježja: neuspjeh u školi, sniženu inteligenciju, okrutno postupanje ili zanemarivanje od strane roditelja, kriminalitet roditelja te nizak socioekonomski status. Da su obilježja obitelji važan čimbenik u formiranju počinitelja nasilnih delikata govore i rezultati Westa i Farringtona kako su temeljna obiteljska obilježja „pravih kriminalaca“ grub odnos i grubi postupci od strane roditelja, nedostatan nadzor roditelja nad djecom, odvajanje od roditelja i sukobi roditelja (Mejovšek, 1997).

Govoreći o razlikama između nenasilnih i nasilnih počinitelja, Burt i Donnellan (Burt & Donnellan, 2008; prema Otašević i sur., 2014) navode kako je niska samokontrola povezana s neagresivnim kršenjem pravila, dok se nasilna djela odnose na povećanu reaktivnost na stres. Takvi nalazi ukazuju na značajnu psihološku razliku između nasilnih i nenasilnih počinitelja, pri čemu je afektivna disregulacija, odnosno negativna afektivnost, ključna u slučaju nasilnih djela, dok je za nenasilna kršenja pravila karakteristično smanjenje bihevioralne kontrole (Burt i Donnellan, 2008; prema Otašević i sur., 2014).

Sažimajući razna istraživanja, Kovčo i Katalinić (2010) navode osnovna demografska obilježja koja se vežu uz nasilničko ponašanje: povijest nasilničkog ponašanja, mladi neoženjeni muškarci, nizak socioekonomski status, mijenjanje prebivališta, povijest mentalnih bolesti. Osim demografskih obilježja, autori navode i osobna obilježja počinitelja nasilnih delikata. To su sljedeći: nezadovoljene fizičke i emocionalne potrebe, osobito potrebe osobnog identiteta čije nezadovoljenje dovodi do želje za dokazivanjem; premještanje ljutnje iz prijašnjih situacija u trenutne, osjećaji, stavovi i očekivanja prema određenim osobama, ustanovama i službama. Kao jedno od najvažnijih obilježja za predikciju budućeg nasilnog recidivizma, autori navode sustav vrijednosti takvih počinitelja u kojem nasilje ima vrlo važnu pozitivnu ulogu, osobito ako uzmemo u obzir postojanje profesionalnih počinitelja čiji se vrijednosni sustav uvelike razlikuje od onog prosocijalnog (Kovčo, Katalinić, 2010).

Džaja – Hajduk (2003) navodi kako podaci pokazuju da su nasilni delikti prije svega čin osoba mlađe životne dobi te da s povećanjem starosne dobi opada i relativni udio među takvim počiniteljima. Pregledom statistika osumnjičenih osoba za nasilne delikte u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 1990. do 1994. godine tek je 9,3% maloljetnika osumnjičeno za nasilne delikte dok osobe između 26-te i 39-te godine života u takvim statistikama participiraju sa čak 38,7%. Porastom starosne dobi, odnosno nakon 40-te, a osobito nakon 50-te godine života, broj osumnjičenih osoba za nasilna kaznena djela naglo opada (Singer, 1995; prema Džaja – Hajduk, 2003).

Proučavajući počinitelje razbojništva, Šućur (1995) navodi kako su to najčešće osobe mlađe životne dobi (između 18 i 25 godina), dominantno muškog spola koji uglavnom ne žive u braku ili izvanbračnoj zajednici te su najveći dio života proveli u urbanim naseljima. Opisujući obilježja tih počinitelja, autor ističe važnost obrazovnog statusa za počinitelje nasilnih kaznenih djela navodeći kako počinitelji nasilnih kaznenih djela često imaju niži obrazovni status. Navodi kako u ukupnom uzorku istraživanja najviše ima ispitanika sa završenom osnovnom školom (38,5%), zatim onih sa završenih nekoliko razreda osnovne škole (23,9%), zatim sa

završenom srednjom školom (29,1%), sa završenom obrtničkom školom (5,5%), bez školske spreme (2,4%) te najmanji udio onih sa višom školom ili fakultetom (0,6%).

U prilog povezanosti nižeg obrazovnog statusa i nasilničkog kriminaliteta govore i rezultati istraživanja European Union Agency for Fundamental Rights (2014; prema Maljković, 2018) prema kojima je rasprostranjenost fizičkog i seksualnog nasilja u obitelji kod žena čiji partner nije završio osnovnu školu 16%, naspram 6% kod žena čiji partner ima visoko obrazovanje. Također, istraživanje nasilnih počinitelja u Srbiji pokazuje da je zabrinjavajući broj nasilnika polupismen ili nepismen, odnosno bez obrazovanja 4,1%, sa nezavršenom osnovnom školom 20,3% i 27,0% sa osnovnom školom, odnosno polovica ispitanika nema završenu srednju školu. Drugu polovicu ispitanika čini 23% onih sa završenom srednjom školom, 20,3% sa višom i visokom školom te 5,4% sa magistraturom ili doktoratom (Marčeta-Mladenović, 2013; prema Maljković, 2018).

Istraživanja inteligencije i kriminaliteta također doprinose opisivanju obilježja počinitelja nasilnih kaznenih djela. Hirchi i Hindelang (1997; prema Zorić, 2013) navode kako je IQ prediktor delinkvencije jednako važan kao i rasna i socijalna pripadnost.

Važno pitanje u ovom području jest čine li osobe s nižim IQ-om više kaznenih djela. Istraživanje Stattina i Klackenberg – Larssonove (1993; prema Bradley, 2002, prema Zorić, 2013) na uzorku 122 mladića u razdoblju od njihove treće do tridesete godine donosi zanimljive rezultate. Mjereći njihov IQ u šest točaka (u dobi od 3, 5, 8, 11, 14 i 17 godina) uz bilježenje njihovih kaznenih djela, autori su došli do sljedećih rezultata: počinitelji četiri ili više kaznenih djela postigli su IQ 91, sporadični počinitelji imali su IQ 97 dok su nepočinitelji imali IQ 102 jedinice. Izmjereni IQ u trećoj godini života pokazao se značajno povezan s kasnije registriranom kriminalnom aktivnosti (Bradley 2002; prema Zorić, 2013).

Welte i Wiczorek (1998; prema Zorić, 2013) istraživali su povezanost nižeg kvocijenta inteligencije sa alkoholizmom i nasiljem. Na uzorku od 596 mladića u dobi od 16 do 19 godina provedena su dva intervjua u razmaku od 18 mjeseci. Rezultati su pokazali pozitivnu povezanost između nasilnog ponašanja i konzumacije alkohola te interakciju nasilnog ponašanja s verbalnom i vizualno-motornom inteligencijom. Ta interakcija indicira prevalenciju nasilja koja je povezana s niskim IQ i visokom razinom konzumacije alkohola. Paralelna analiza s nenasilnim počiniteljima kao zavisnom varijablom, potvrdila je tendenciju značajne interakcije. Kombinacija teškog pijenja i niske inteligencije pokazala se povezanom sa nasilnim ponašanjem (Zorić, 2013).

Službena kriminalistička statistika u SAD-u otkriva visoku incidenciju alkoholičara među počiniteljima kaznenih djela, osvrćući se osobito na počinitelje nasilnih kaznenih djela (Džaja – Hajduk, 2003).

Istraživanja potvrđuju pozitivnu povezanost između alkoholizma i nasilnih kaznenih djela. Primjerice Wolfgang (1958; prema Džaja – Hajduk, 2003) na uzorku od 588 slučajeva ubojstava u Philadelphiji u razdoblju od 1948. do 1952. ističe prisutnost alkohola u 64% slučajeva. Voss i Hepburn (1968; prema Martin, 1992: 232 – 223) navode kako je 53% od ukupnog broja počinjenih ubojstava u Chicagu počinjeno pod utjecajem alkohola, a Virkkunen (1974; prema Martin, 1992: 232 – 233) ističe prisutnost alkohola u čak 79% počinjenih ubojstava u Helsinkiju u razdoblju od 1963. do 1968. godine.

4. Kriminalna karijera

Većina ljudi u općoj populaciji su osobe koje žive život u skladu sa zakonom te gotovo nikada ne dođu u doticaj sa kazneno – pravnim sustavom. DeLisi (2005) navodi kako prevalencija osoba koje su uključene u činjenje kaznenih djela varira od 30% (koriste li se službena izvješća), odnosno 50% (koristi li se metoda samoiskaza). Autor navodi kako unutar broja osoba koje su uključene u činjenje kaznenih djela postoji distinkcija između dvije vrste počinitelja. Većina počinitelja, odnosno oni čije je kriminalno ponašanje ograničeno na kratka, najčešće manje ozbiljna djela, čine kaznena djela najčešće u periodu prijelaza između adolescencije i odraslosti. Manjina počinitelja (manje od 10%), su osobe koje kaznena djela čine kontinuirano te su zaslužni za većinu ozbiljnih, osobito nasilnih kaznenih djela u populaciji (DeLisi, 2005).

Slični podaci dobiveni su u studiji kohorte osoba rođenih u Philadelphiji 1945., odnosno u revidiranoj studiji u kojoj je bila uključena kohorta osoba rođenih 1958. u Philadelphiji. Studiju su vodili Thorsten Sellin, Marvin Wolfgang i Robert Figlio (1972; DeLisi, 2005) te su dobiveni rezultati upućivali na to kako je manjina počinitelja odgovorna za većinu ozbiljnih kaznenih djela. Otprilike 35 posto dječaka bilo je barem jednom uhićeno. Nadalje, vrlo mali postotak prijestupnika (6% kohorte, 18% delinkventne podskupine) je odgovoran za 52% svih kaznenih djela u skupini do dobi od sedamnaest godina. Treće, tendencija specijalizacije za određena kaznena djela bila je mala (Piquero, Farrington, Blumstein, 2003).

Takvi podaci u Sjedinjenim Američkim Državama potaknuli su Nacionalnu akademiju znanosti u suradnji sa Nacionalnim institutom za pravdu da 1983. organiziraju Panel o istraživanju kriminalne karijere kako bi se predstavila dosadašnja saznanja te potaknula nova istraživanja te pojave (Piquero, Farrington, Blumstein, 2003).

Kriminalna karijera predstavlja longitudinalni niz kaznenih djela počinjenih od strane jedne osobe kroz određeni vremenski period (Blumstein i sur., 1986; Piquero, Farrington i Blumstein, 2003). Kriminalne karijere često su vrlo različite, odnosno vrlo individualne pa se tako prilikom opisivanja koncepta navode dvije krajnosti: osobe koje su počinile samo jedno kazneno djelo s jedne strane, a s druge osobe koje tijekom određenog vremenskog razdoblja čine teška kaznena djela (Doležal, 2009).

Doležal (2009) navodi kako se pojam karijera definira može definirati na dva načina- kao smjer ili napredovanje kroz život te kao način na koji se zarađuje za život. Iako pojam „kriminalna

karijera“ uključuje uzastopno činjenje kaznenih djela, isti pojam ne sugerira kako osoba svojim kriminalnim aktivnostima primarno zarađuje novac za život. Stoga je, uz pojam „kriminalne karijere“ važno navesti i pojam „karijernog kriminalca“, odnosno razlikovati ih. Pojam „karijernog kriminalca“ prvenstveno opisuje osobu koja činjenjem kaznenih djela zarađuje novac neophodan za život u zajednici te pripada u skupinu nepopravljivih, habitualnih i najčešće opasnih kriminalaca. Za razliku od „karijernih kriminalaca“, osobe sa kriminalnom karijerom mogu na legalan način zarađivati novac za život (Doležal, 2009).

4.1. Dimenzije kriminalne karijere

Koncept kriminalne karijere podrazumijeva kako osoba u nekom trenutku započinje sa kriminalnim aktivnostima (orig. „onset“ ili „initiation“), kako osoba nastavlja činiti kaznena djela, odnosno kako kriminalne aktivnosti traju kroz određeni vremenski period (orig. „duration“), kako te kriminalne aktivnosti s vremenom mogu postati sve ozbiljnije (orig. „escalation“) te kako naposljetku, osoba postupno prestaje činiti kaznena djela (orig. „desistance“ i „termination“) (Piquero, Farrington i Blumstein, 2003). Osim vremenskog trajanja nečije kriminalne karijere, važne su i ostale komponente pa tako Blumstein i suradnici (1986; prema Piquero, Farrington i Blumstein, 2003) navode kako koncept kriminalne karijere obilježavaju četiri glavne dimenzije: participacija u činjenju kaznenih djela, odnosno distinkcija između onih koji čine i onih koji ne čine kaznena djela, frekvencija, odnosno učestalost činjenja kaznenih djela, težina kaznenih djela te duljina kriminalne karijere.

Participacija ili sudjelovanje jest osnovna pretpostavka proučavanja kriminalne karijere, a osnova participacije jest barem jedna pravomoćna presuda za kazneno djelo. Podaci o participaciji prikupljaju se temeljem neslužbenih statistika utemeljenih na samoiskazu počinitelja te na temelju službenih statistika (Doležal, 2009).

Participacija se mjeri udjelom populacije koja je ikada počinila barem jedno kazneno djelo prije određene dobi ili brojem osoba koje čine kaznena djela u razdoblju kada se provodi mjerenje (tzv. „aktivni počinitelji“) (Doležal, 2009).

Uz pojam participacije, važno je i spomenuti i nekoliko sociodemografskih karakteristika koje autori povezuju uz participaciju. Najveći značaj zauzimaju spolne razlike pa tako Blumstein i sur. navode kako je oko oko 15% muških počinitelja kaznenih djela uhićenih do dobi od 18

godina za prvo kaznenog djelo, a 22-35% ih je ponovno uhićeno kasnije u životu. Isti autori također navode kako su neadekvatna roditeljska briga, niski kvocijent inteligencije, zlouporaba psihoaktivnih tvari, loš uspjeh u školi te uključenost roditelja u kriminalitet također povezani sa participacijom (Piquero, Farrington, Blumstein, 2003).

U prilog tome govore i rezultati istraživanja koje je proveo Farrington (1989, prema; Piquero, Farrington, Blumstein, 2003) u Cambridgeu koji govore kako je 96% muškaraca počinilo barem 1 od 10 kaznenih djela ponuđenih u istraživanju (uključujući provalu, krađu, napad, vandalizam i zlouporabu sredstava ovisnosti) do dobi od 32 godine.

Participacija je također povezana uz dob početka činjenja kaznenih djela na način da što je dob početka kriminalne karijere ranija, to je i participacija u činjenju kaznenih djela samim time veća. Također, vjerojatnost da će duljina kriminalne karijere biti veća se također povećava što je dob početka kriminalne karijere ranija (Doležal, 2009).

Druga važna dimenzija u okviru kriminalne karijere jest dimenzija frekvencije, odnosno učestalosti koja se odnosi na stopu činjenja kaznenih djela za pojedince koji čine kaznena djela, a odražava frekvenciju činjenja kaznenih djela od strane pojedinaca koji su aktivno uključeni u kriminalitet (Blumstein i sur., 1986; prema Piquero, Farrington, Blumstein, 2003).

Blumstein i sur. (1986; prema Piquero, Farrington, Blumstein, 2003) naglašavaju kako individualna stopa frekvencije nije toliko povezana s demografijom (dob, spol i rasa), ali da počinitelji koji počinju činiti kaznena djela u ranoj dobi, koriste psihoaktivne tvari i koji su nezaposleni duže vrijeme čine kaznena djela u većim stopama nego drugi počinitelji kaznenih djela.

Sljedeća dimenzija kriminalne karijere jest težina kaznenog djela, odnosno ozbiljnost kaznenih djela. Nasilna kaznena djela od osobite su važnosti za ovu dimenziju. Ne umanjujući ozbiljnost ostalih kaznenih djela, nasilna kaznena djela ipak zauzimaju posebno mjesto u istraživanju kriminalne karijere upravo zbog ozbiljnosti posljedica takvih kaznenih djela kako je ranije navedeno.

Uz težinu kaznenih djela Doležal (2009) navodi i konzistentnost u činjenju kaznenih djela, odnosno podatak specijaliziraju li se osobe u činjenju samo jedne vrste kaznenih djela. Isti autor povezuje dimenziju težine i dimenziju učestalosti te navodi kako je jedan od mogućih čimbenika koji može pokazati prelazak iz sfere činjenja manje teških kaznenih djela u sferu učestalog činjenja težih kaznenih djela upravo povećanje učestalosti činjenja kaznenih djela.

Piquero, Farrington i Blumstein (2007; prema Doležal, 2009) navode kako se kroz individualnu učestalost činjenja kaznenih djela mogu promatrati i sljedeće značajke: eskalacija (sklonost ka činjenju sve težih kaznenih djela), specijalizacija (sklonost ponavljanju kaznenih djela iste vrste) te kombiniranje između kaznenih djela (obrazac činjenja nekoliko različitih vrsta kaznenih djela).

Specijalizacija kao značajka kriminalne karijere obilježje je većinom odraslih počinitelja kaznenih djela, a osobito je važna u odnosu na kaznena djela s elementima nasilja na način da pojedinci koji čine kaznena djela s elementima nasilja najčešće ne čine druge vrste kaznenih djela uz to, što govori o svojevrsnoj pojavi specijalizacije (Blumstein i sur. 1986; prema Doležal, 2009). Ipak, neki autori tvrde suprotno. Počinitelji nasilnih kaznenih djela se tijekom svoje kriminalne karijere rijetko specijaliziraju u činjenju samo nasilnih kaznenih djela te tendiraju kombinaciji nasilnih i ostalih kaznenih djela (Piquero, Jennings i Barnes, 2012).

Praćenje specijalizacije također je važno zbog aspekta predikcije pa tako Blumstein i sur. (1986; prema Doležal, 2009) navode kako podaci o prijašnjem kaznenom djelu pomažu u predikciji budućeg kaznenog djela.

Uz proučavanje modaliteta činjenja kaznenog djela kao važnu stavku kriminalne karijere Reiss (1986; prema Piquero, Farrington, Blumstein, 2003) navodi suučesništvo, odnosno čini li osoba kaznena djela sama ili s nekim. Isti autor navodi kako maloljetnici najčešće čine kaznena djela u suučesništvu dok ih odrasli najčešće čine sami te da je suučesništvo najčešće u činjenju kaznenog djela krađe te razbojništva.

Posljednju dimenziju kriminalne karijere – duljinu, Piquero, Farrington i Blumstein (2003) opisuju kao interval između početka i kraja kriminalne karijere. Isti autori ističu početak (eng. onset) kao važan aspekt istraživanja kriminalne karijere. Razni autori (Blumstein i sur., 1986, Farrington i sur., 1990, prema Piquero, Farrington i Blumstein, 2003) navode kako brojne studije izvještavaju o višim stopama recidivizma kod počinitelja kod kojih je zabilježen početak kriminalne aktivnosti još u adolescenciji. Takvi podaci u skladu su s ranije opisanom Moffitinom delinkvencijom ograničenom na adolescenciju i perzistentom delinkvencijom.

Temeljem svog istraživanja, Blumstein i sur. (1982; prema Piquero, Farrington, Blumstein, 2003) tvrde da većina kriminalnih karijera relativno kratko traje, prosječno 5 godina za počinitelje kaznenih djela koji su počeli činiti kaznena djela kao mlade odrasle osobe.

Do sličnih zaključaka došli su i Piquero i sur. (2008; prema Doležal, 2009) na temelju sažimanja svih saznanja iz ovog područja, da je početak kriminalne karijere u prosjeku između 8. i 14. godine života, a prestanak negdje između 20. i 29. godine života.

Govoreći o početku kriminalne karijere Tibbetts i Piquero (1999; prema Carlsson i Sarnecki, 2016) navode kako podaci o ranom početku predviđaju dulju i ozbiljniju kriminalnu karijeru. Carlsson i Sarnecki (2016) navode kako se ranim početkom smatra počinjenje kaznenog djela prije 14. godine, ali i opisuju rani početak kao antisocijalno i fizički agresivno ponašanje između osme i desete godine.

Uz pojam početka kriminalne karijere, za tretmansko osoblje i stručnjake koji kreiraju rehabilitacijske programe za počinitelje, važno je pitanje prestanka činjenja kaznenih djela. U tom smislu, važno je razlikovati dva pojma: postupno prestajanje činjenja kaznenih djela (eng. desistance) te potpuno prestajanje činjenja kaznenih djela (eng. termination) (Doležal, 2009).

Govoreći o prestanku činjenja kaznenih djela, odnosno o kraju kriminalne karijere, Gottfredson i Hirschi (1990; prema Carlsson i Sarnecki, 2016) navode dob kao glavnu komponentu prestanka. Osvrćući se na proces maturacije, autori navode kako je prestanak činjenja kaznenih djela zapravo samo proces koji dolazi sa starenjem.

Sampson i Laub (1993; prema Carlsson i Sarnecki, 2016) opisuju prijelazne točke (eng. turning points) koje su zaslužne za prestanak činjenja kaznenih djela. Prema ovim autorima, prijelazne točke su događaji u životu pojedinca koji imaju snagu promjene životnog puta. To mogu biti, primjerice: odlazak na služenje vojnog roka, brak, rođenje djeteta, pronalazak posla, odnosno bilo koji događaj koji ima snažan utjecaj na pojedinca. Važno je spomenuti kako ti događaji, ukoliko ih izvadimo iz konteksta života te osobe, nemaju toliku važnost sami po sebi već je za prestanak činjenja kaznenih djela važan način na koji oni, pod određenim uvjetima, utječu na život pojedinca (Carlsson, 2012; prema Carlsson i Sarnecki, 2016).

Iako postoje teorije o razlozima prestanka kriminalne karijere, još uvijek nedostaju empirijski podaci kako o prestanku kriminalne karijere, tako i o karakteristikama specifičnih počinitelja kaznenih djela.

5. Kriminalna karijera počinitelja nasilnih delikata

Kako je skupina počinitelja nasilnih delikata sa kriminalnom karijerom izrazito specifična, nedostaju empirijski podaci o njihovim obilježjima, osobito na našem području. Važno je i navesti kako se podaci tih istraživanja temelje na podacima dobivenim od strane onih počinitelja koji su uhićeni i osuđeni što još više smanjuje broj ionako male skupine počinitelja. Upravo zbog potrebe jasnijeg razumijevanja ove specifične skupine, u nastavku ovog rada biti će prikazan pregled dosadašnjih istraživanja u tom području.

Piquero, Jennings i Barnes (2012; prema Wan i Weatherburn, 2016) temeljem pregleda istraživanja o kriminalnim karijerama nasilnih počinitelja došli su do nekoliko zaključaka:

1. Od ukupnog broja počinjenih kaznenih djela povezanih s kriminalnom karijerom, nasilna kaznena djela zauzimaju mali udio
2. Počinitelji nasilnih kaznenih djela ne specijaliziraju se za određeno kazneno djelo već je njihova kriminalna karijera većinom sastavljena od heterogenih delikata
3. Većina počinitelja sa kriminalnom karijerom koji su osuđeni za nasilno kazneno djelo u povijesti činjenja kaznenih djela zabilježen je samo jedan nasilni delikt
4. Osuđenost za nasilna kaznena djela pojavljuje se u kasnijom fazi kriminalne karijere u odnosu na osuđenost za nenasilna kaznena djela
5. S obzirom da je ponavljanje nasilnih kaznenih djela rijetkost, vrlo je teško razvijati alate koji pomažu u predikciji činjenja nasilnih kaznenih djela

U prilog navedenim zaključcima govore i autori Wan i Weatherburn (2016) koji navode kako je važan prediktor ponovnog počinjenja nasilnog kaznenog djela barem jedno zabilježeno nasilno kazneno djelo u povijesti kriminalne karijere. Osvrćući se na heterogenost kaznenih djela kod nasilnih počinitelja, autori također navode rizik za nasilni recidivizam kod počinitelja sa nenasilnim kaznenim djelima govoreći konkretno o imovinskim kaznenim djelima.

Jenkins (1992; prema DeLisi i Scherer, 2006) govori o kriminalnoj karijeri počinitelja višestrukih ubojstava te navodi kako je serija počinjenih ubojstava samo jedan dio duge kriminalne karijere tih počinitelja. Velik dio kriminalne karijere tih počinitelja zauzimaju kaznena djela provale, krađe i razbojništva. Takvi počinitelji su od ranije poznati sustavu pa su tako Canter, Missen i Hodge (1996; prema DeLisi i Scherer, 2006) također analizirali kriminalnu karijeru 217 počinitelja višestrukih ubojstava. Od ukupnog broja, 22% je ranije osuđivano za nasilna kaznena djela, 24% za imovinska kaznena djela, 17% za kaznena djela

vezana uz droge te 16% za kaznena djela protiv spolne slobode, a čak polovica ispitanika uhićeni su već kao maloljetnici.

Broadhurst i Loh (2003; prema Wan i Weatherburn, 2016) proveli su istraživanje u Australiji na temelju 116 115 počinitelja uhićenih između 1984. i 1995. te su zaključili kako su mlađi počinitelji, opasni počinitelji te oni neosuđivani za seksualna kaznena djela imali veću vjerojatnost da prilikom počinjenja sljedećeg kaznenog djela počine nasilno kazneno djelo.

Broadhurst, Maller, Maller and Bouhours (2016; prema Wan i Weatherburn, 2016) proučavali su kriminalnu karijeru 1088 počinitelja ubojstava u razdoblju od 1984. do 2005. Fokus istraživanja bio je postavljen na tri dijela: (1) počinjenje novog ubojstva, (2) počinjenje nekog drugog teškog kaznenog djela (razbojništva, silovanja, otmice, dječje pornografije, teške tjelesne ozljede) te (3) počinjenje nekog drugog kaznenog djela. Rezultati 21-godišnje studije govore kako je rizik za počinjenje novog ubojstva iznimno nizak (1%), rizik za počinjenje novog teškog kaznenog djela je nešto viši (21,9%) dok je rizik za počinjenje nekog drugog kaznenog djela najviši (40,3%). Stope recidivizma bile su više za počinitelje koji su okarakterizirani kao opasni, za muške počinitelje te za mlađe počinitelje kaznenih djela.

6. Cilj i problemi istraživanja

Cilj ovog rada jest utvrditi osobitosti i obilježja kriminalne karijere počinitelja nasilnih delikata pa su u odnosu na cilj postavljeni slijedeći problemi istraživanja:

1. Opisati obilježja kriminalne karijere počinitelja nasilnih delikata kroz temeljne dimenzije te značajke kriminalne karijere.
2. Ispitati određene osobine ličnosti počinitelja nasilnih delikata.
3. Ispitati osobitosti obiteljske, razvojne i kriminalne povijesti počinitelja.

7. Metodologija

7.1. Uzorak ispitanika

Istraživanje je provedeno na uzorku od 93 počinitelja nasilnih delikata upućenih na izdržavanje kazne zatvora od 2009. do 2019. godine. Ispitanici se nalaze na izdržavanju kazne u Kaznionici u Lepoglavi. S obzirom na temu istraživanja kriterij za odabir ispitanika bio je da su recidivisti te da su povijesti činjenja kaznenih djela počinili barem jedno nasilno kazneno djelo (prijetnja, nanošenje teške tjelesne ozljede, ubojstvo, teško ubojstvo, razbojništvo, teško ubojstvo u pokušaju te trgovanje ljudima). Ovaj kriterij povijesti činjenja kaznenih djela odnosi se na ranija kaznena djela prije kaznenog djela zbog kojeg su ispitanici trenutačno na izdržavanju kazne zatvora. Iako dio kaznenih djela protiv spolnih sloboda također zadovoljava kriterij nasilnosti, počinitelji takvih kaznenih djela razlikuju se u nekim kriminološkim aspektima od počinitelja nasilnih kaznenih djela stoga su isključeni iz ovog istraživanja zbog poteškoća u prikupljanju i obradi podataka.

7.2. Postupak provedbe istraživanja i mjerni instrument

Podaci su prikupljeni tijekom siječnja 2019. godine temeljem uvida u službenu dokumentaciju zatvorenika u Kaznionici u Lepoglavi.

Za potrebe istraživanja konstruiran je mjerni instrument od 39 varijabli temeljem kojeg su se prikupljali podaci. Primjerak upitnika nalazi se u dodatku ovoga rada.

Prvi dio instrumenta sadrži sociodemografske podatke o počinitelju, odnosno dob, spol, obrazovanje, bračno stanje, broj djece, radni status i mjesto stanovanja prije dolaska na izdržavanje kazne zatvora.

Slijedeći dio sadrži podatke o kaznenom djelu zbog kojeg su počinitelji trenutno na izdržavanju kazne zatvora kao i podatke o visini kazne koju izdržavaju. Također, uključeni su i podaci o dobi zatvorenika u vrijeme počinjenja kaznenog djela, izrečenim sigurnosnim mjerama, mjestu izvršenja kaznenog djela te podaci o počinjenju djela u suučesništvu.

U instrument su uvršteni i podaci o žrtvi i to o dobi i spolu žrtve, pružanju otpora od strane žrtve tijekom počinjenja kaznenog djela te odnosu između žrtve i počinitelja.

Važan dio instrumenta su i podaci o značajkama kriminalne karijere, odnosno broj ukupno počinjenih kaznenih djela, podaci o frekvenciji, eskalaciji, specijalizaciji i kombinaciji činjenja kaznenih djela te podaci o ranijoj osuđivanosti.

Slijedeći dio instrumenta uključuje podatke o povijesti obitelji te o povijesti patoloških ponašanja u obitelji, ali i u djetinjstvu i adolescenciji ispitanika. Tako su uvršteni podaci o problemima u školovanju, alkoholizmu članova obitelji, nasilju u obitelji, socioekonomskom statusu obitelji, dobi početka činjenja kaznenih djela, primjeni nekih od odgojnih mjera u djetinjstvu ili adolescenciji te institucionalizaciji prije 18. godine.

Posljednji dio instrumenta odnosi se na stav o počinjenom kaznenom djelu, ubrojivosti za počinjeno kazneno djelo, inteligenciji ispitanika, počinjenju kaznenog djela pod utjecajem psihoaktivnih sredstava, postojanje dijagnoze kod ispitanika, uključenost u posebne programe tretmana te procjenu kriminalnog recidiva prema Pojedinačnom programu izvršavanja kazne zatvora.

7.3. Način obrade podataka

U svrhu obrade podataka primijenjene su slijedeće metode i analize:

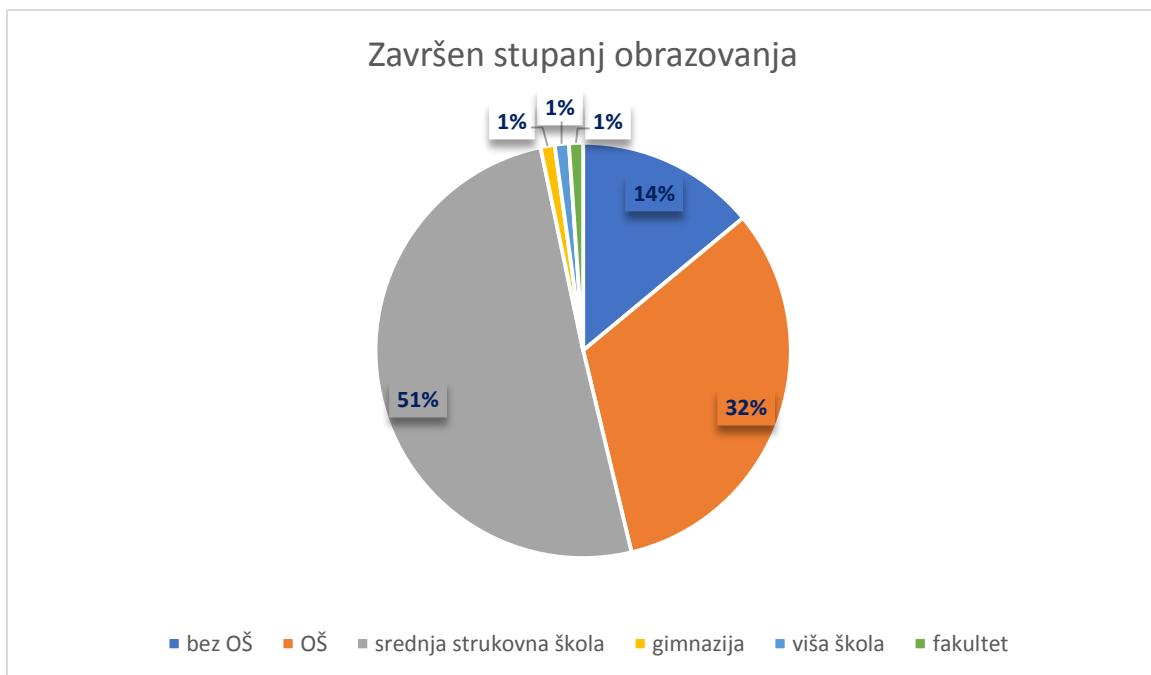
1. Metoda deskriptivne statistike
2. T – test

8. Rezultati i rasprava

8.1. Deskriptivna analiza

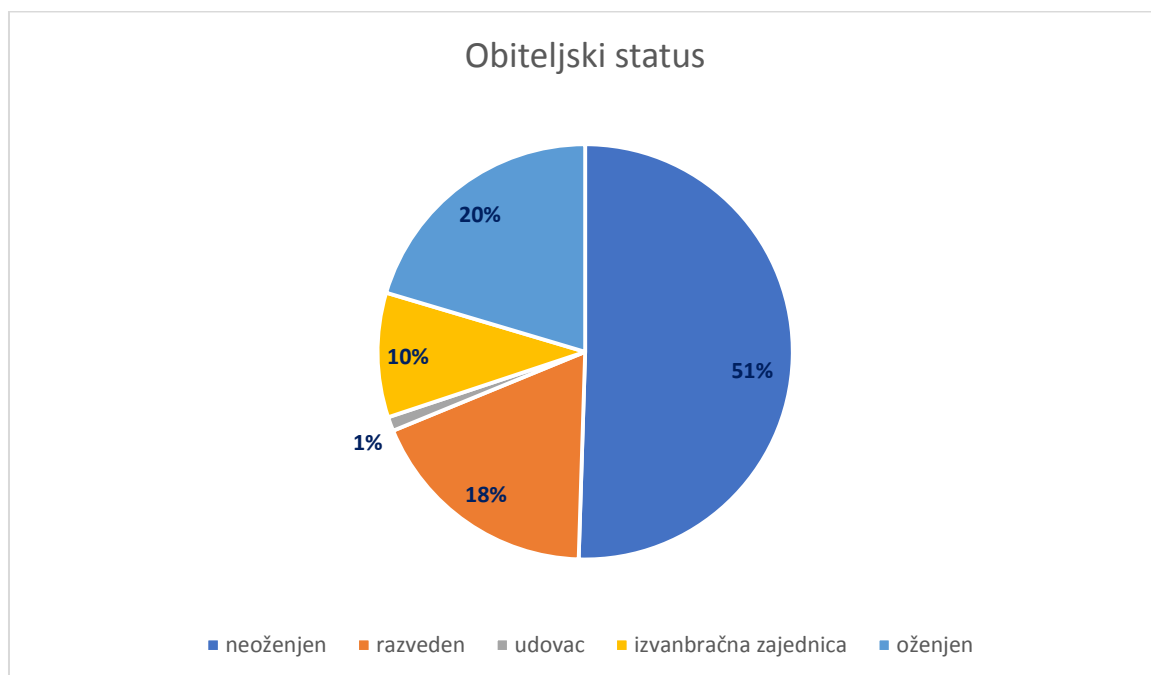
Raspon dobi ispitanika kreće se od 27 do 77 godina, a prosječna dob ispitanika jest 43,66 (SD = 11,112).

Grafikon 1. Završen stupanj obrazovanja (N=93)

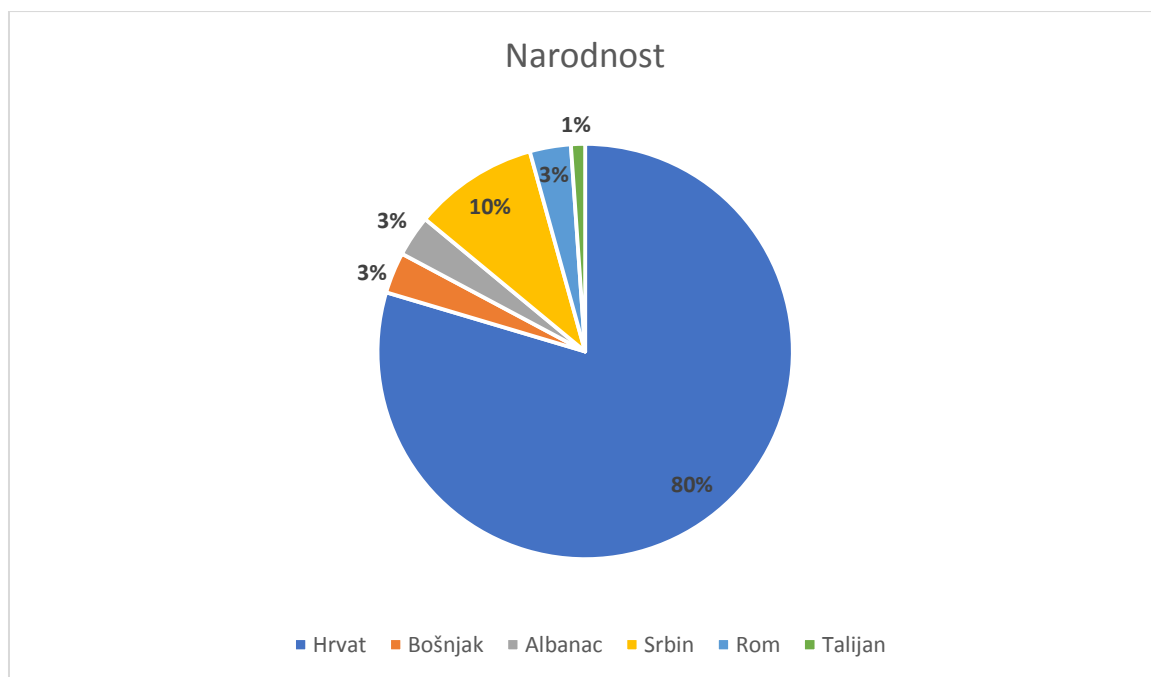
U odnosu na stupanj obrazovanja, najveći broj ispitanika ima završenu srednju strukovnu školu i to njih 50,5 %. Slijede osobe sa završenom osnovnom školom, 32,3 % te osobe koje nemaju nikakav oblik završenog formalnog obrazovanja, njih 14%. Samo 1,1 %, ispitanika ima završenu gimnaziju, isti udio čine i osobe sa završenom višom školom te sa završenim fakultetom (1,1 %).

Grafikon 2. Obiteljski status (N=93)

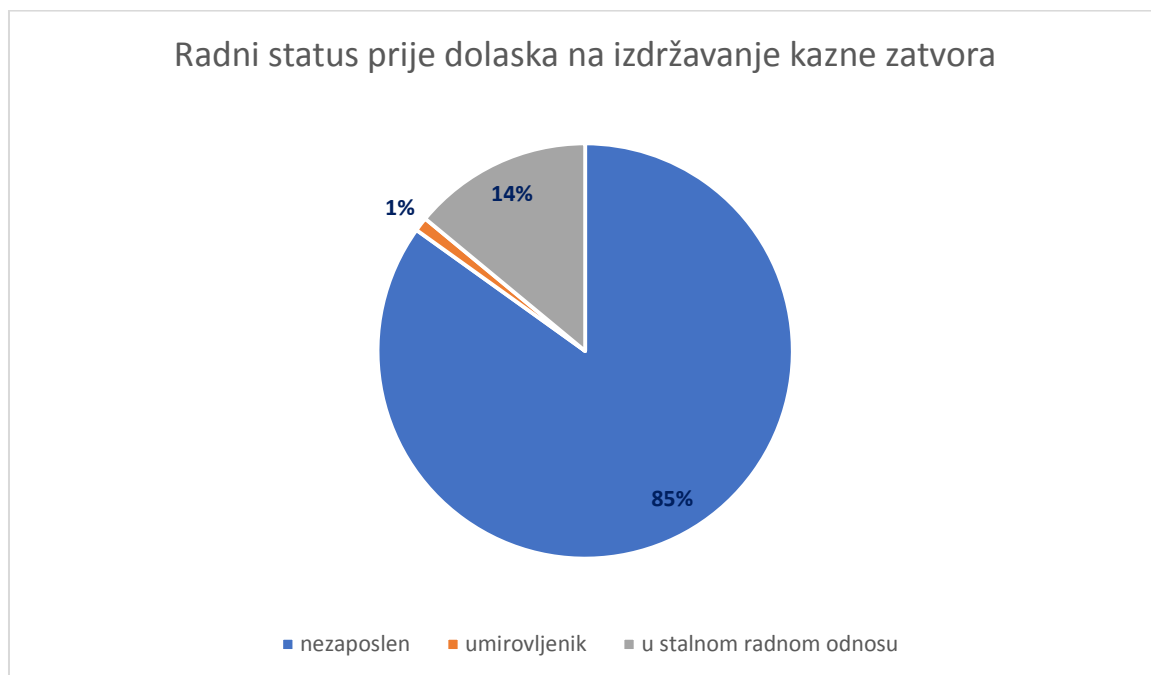
Kada govorimo o obiteljskom statusu ispitanika, najveći udio zauzimaju neoženjeni ispitanici, njih 50,5 %. Sljedeći su oženjeni ispitanici, njih 20,4 % te razvedeni ispitanici koji čine 18,3% ukupnog postotka. Najmanji udio čine osobe u izvanbračnoj zajednici (9,7%) te udovci (1,1%).

Grafikon 3. Narodnost (N=93)

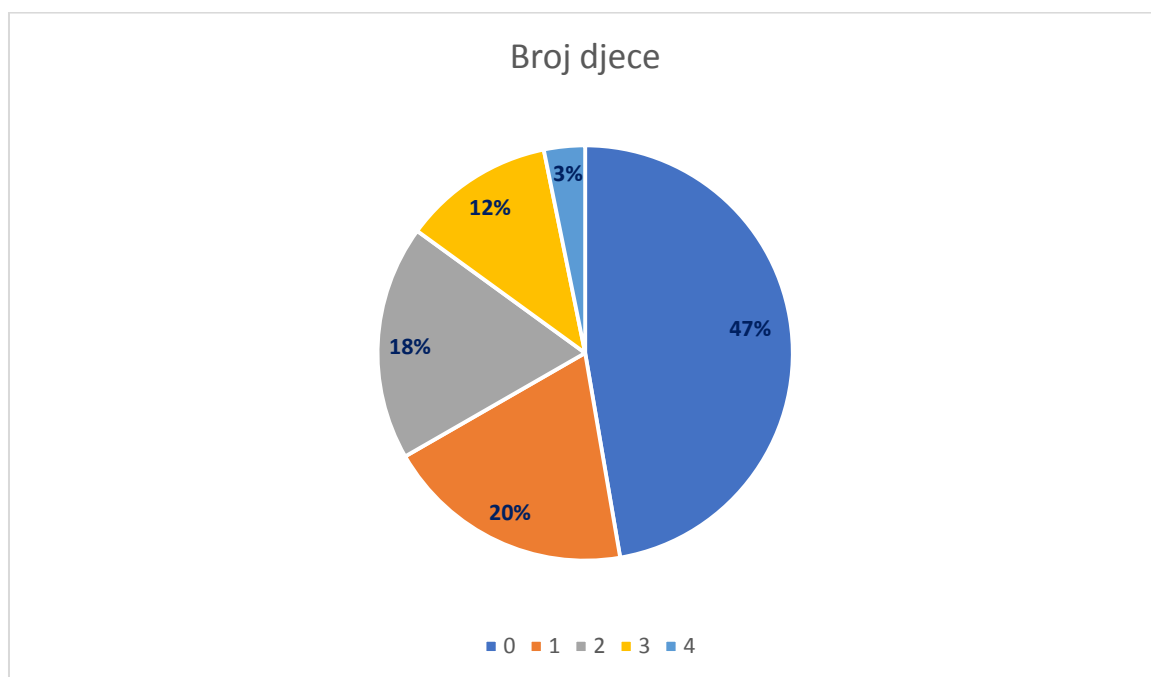
U odnosu na narodnost, najveći broj ispitanika su Hrvati, njih 79,6 %, zatim slijede pripadnici srpske nacionalnosti sa 9,7 % te Bošnjaci (3,2 %), Albanci (3,2 %) i Romi (3,2 %), a najmanji udio zauzima jedan ispitanik talijanske nacionalnosti (1,1 %).

Grafikon 4. Radni status prije dolaska na izdržavanje kazne zatvora (N=93)

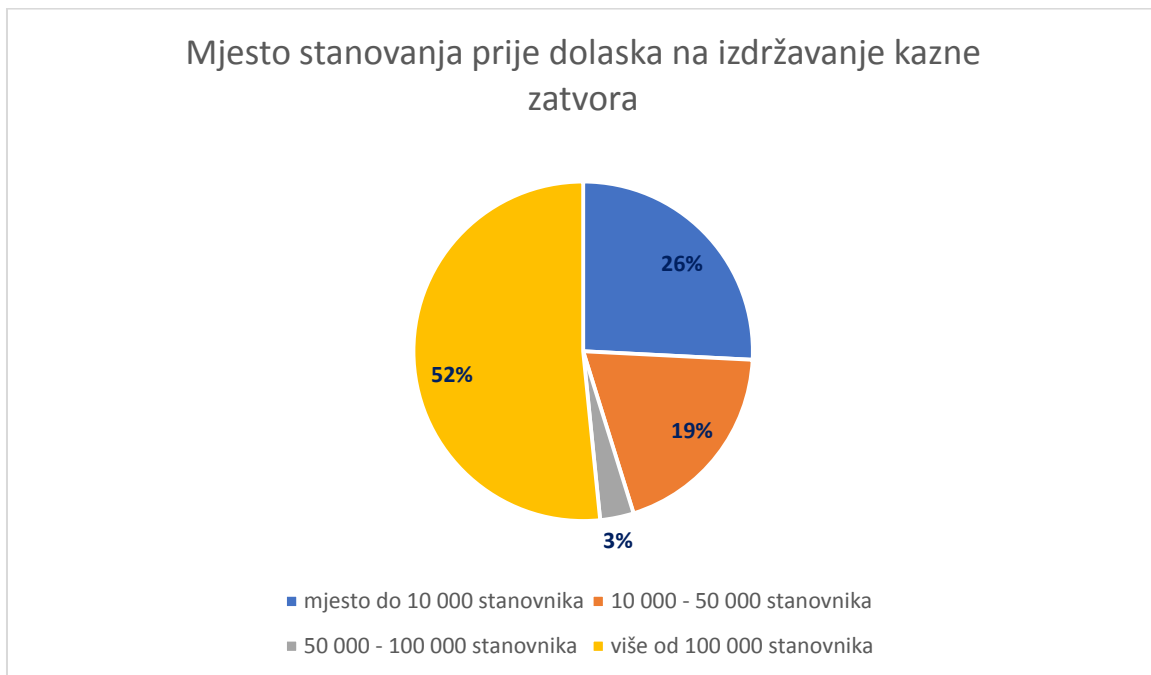
Prema dostupnim podacima 84,9 % ispitanika bilo je nezaposleno prije dolaska na izdržavanje kazne zatvora dok je samo 14 % bilo u stalnom radnom odnosu. Samo jedan ispitanik ima umirovljenički status (1,1 %).

Grafikon 5. Broj djece (N=93)

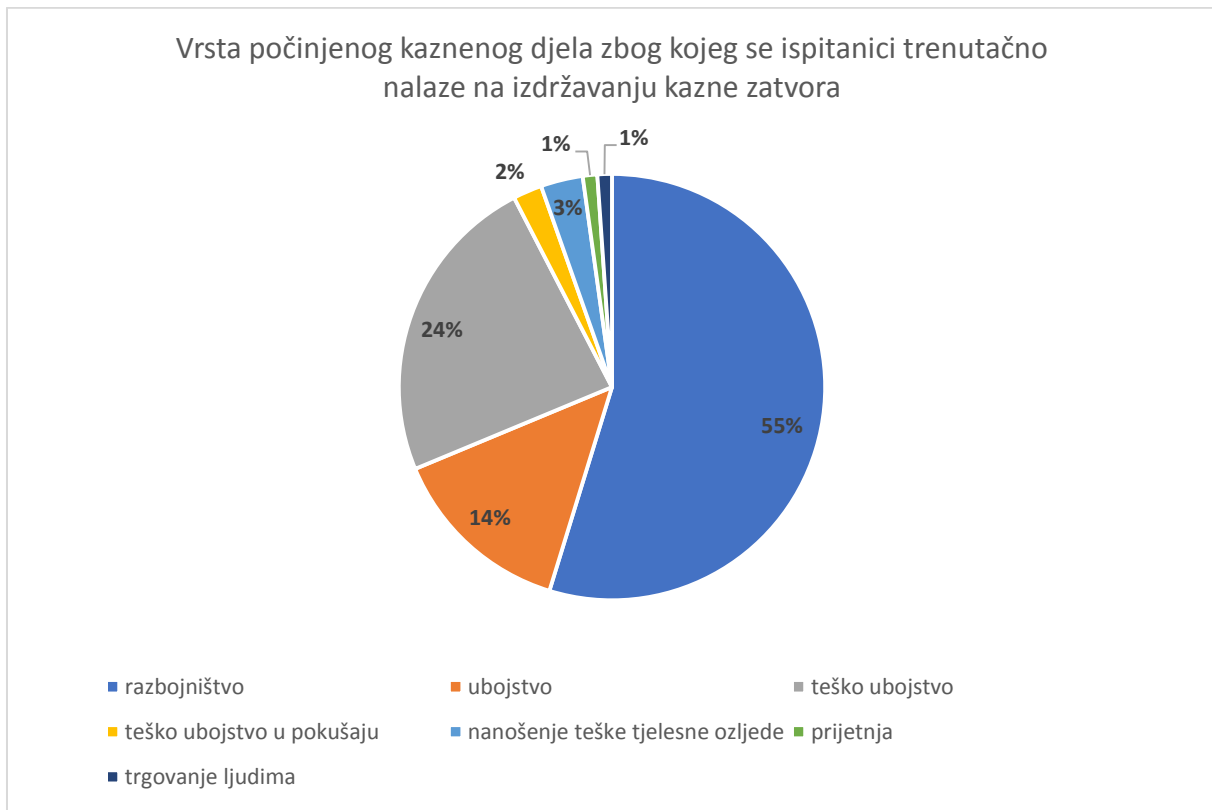
Od ukupnog broja ispitanika, gotovo polovica nema ni jedno dijete (47,3 %), 19,4 % ima jedno dijete, 18,3 % ima dvoje djece, 11,8 % ima troje, a 3,2 % ispitanika ima četvero djece.

Grafikon 6. Mjesto stanovanja prije dolaska na izdržavanje kazne zatvora (N=93)

Polovica ispitanika na izdržavanje kazne zatvora dolazi iz većih gradova sa brojem stanovnika većim od 100 000, njih 51,6 %, zatim slijede ispitanici iz manjih gradova, njih 25,8 % te ispitanici iz gradova u kojem se broj stanovnika kreće između 10 000 i 50 000, njih 19,4 %. Najmanji broj ispitanika, njih 3,2 %, dolazi iz gradova u kojima je broj stanovnika između 50 000 i 100 000.

Grafikon 7. Vrsta počinjenog kaznenog djela zbog kojeg se ispitanici trenutno nalaze na izdržavanju kazne zatvora (N=93)

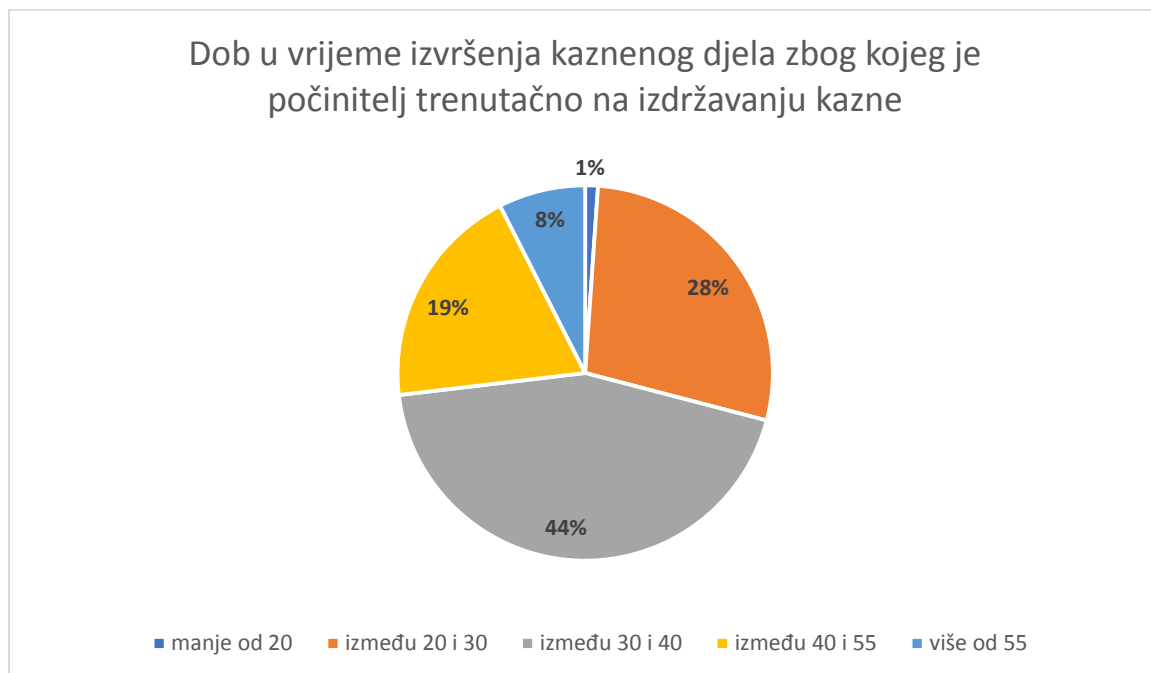

Govoreći o vrsti počinjenog kaznenog djela 54,8 % ispitanika su počinitelji razbojništva, 23,7 % ispitanika počinilo je kazneno djelo teškog ubojstva te 14 % kazneno djelo ubojstva. Slijede počinitelji kaznenog djela nanošenja teške tjelesne ozljede, njih 3,2 %, počinitelji teškog ubojstva u pokušaju, njih 2,2 %, te po jedan počinitelj kaznenog djela prijetnje, 1,1 % te kaznenog djela trgovanja ljudima, 1,1 %.

U ukupnom broju uzorka pojavljuju se počinitelji koji su kažnjeni prema Kaznenom zakonu iz 1997., njih desetero, dok je ostalih 83 ispitanika osuđeno prema trenutno važećem Kaznenom zakonu.

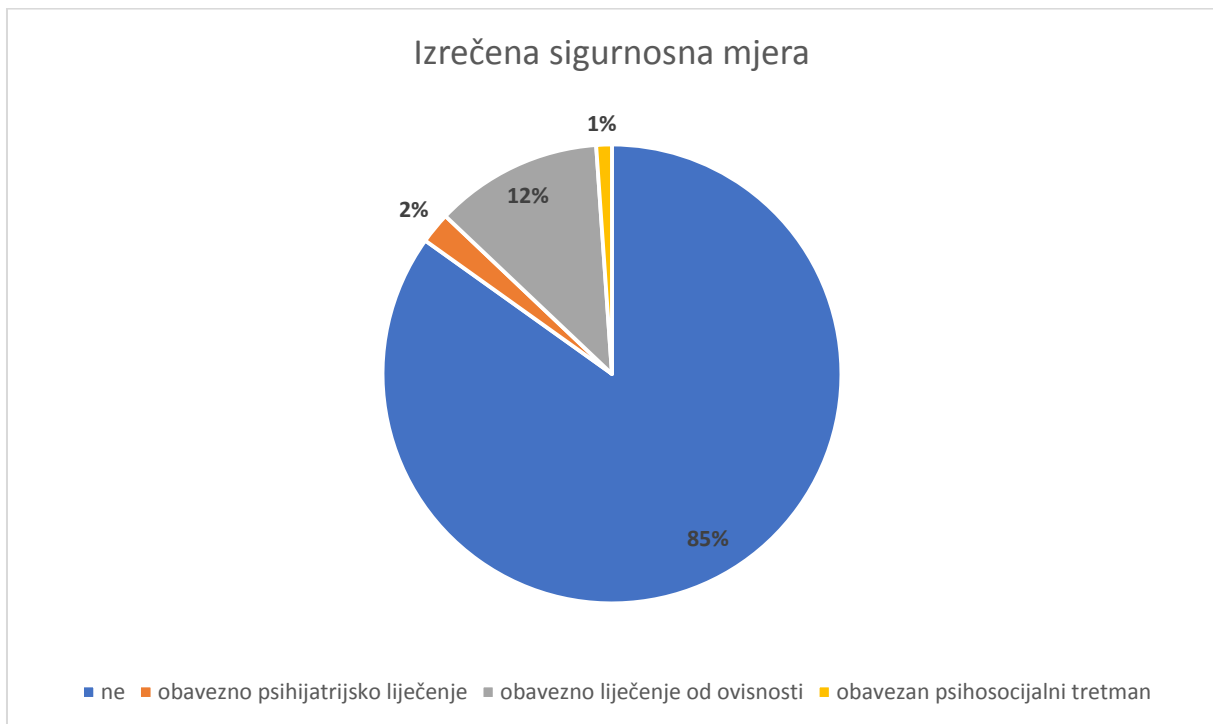
Visina kazne kreće se u rasponu od 18 mjeseci do 40 godina, a prosječna vrijednost visine kazne iznosi 14,46 godina (SD = 11,541). Važno je napomenuti kako se u Republici Hrvatskoj kratke kazne (kazne kraće od 5 godina) najčešće izvršavaju u zatvorima, a ne u kaznionicama no ukoliko su počinitelji kronični recidivisti upućuje ih se u kaznonice.

Grafikon 8. Dob počinitelja u vrijeme izvršenja kaznenog djela zbog kojeg se trenutačno nalaze na izdržavanju kazne zatvora (N=93)

S obzirom na dob ispitanika u vrijeme izvršenja kaznenog djela zbog kojeg se trenutačno nalaze na izdržavanju kazne zatvora, 44,1 % ispitanika bilo je u dobi između 30 i 40 godina, 28 % u dobi između 20 i 30 godina, 19,4 % ispitanika bilo je u dobi između 40 i 55 godina, 7,5 % u dobi iznad 55 godina, a samo jedan ispitanik, odnosno 1,1% bio je u dobi nižoj od 20 godina.

Grafikon 9. Izrečena sigurnosna mjera (N=93)

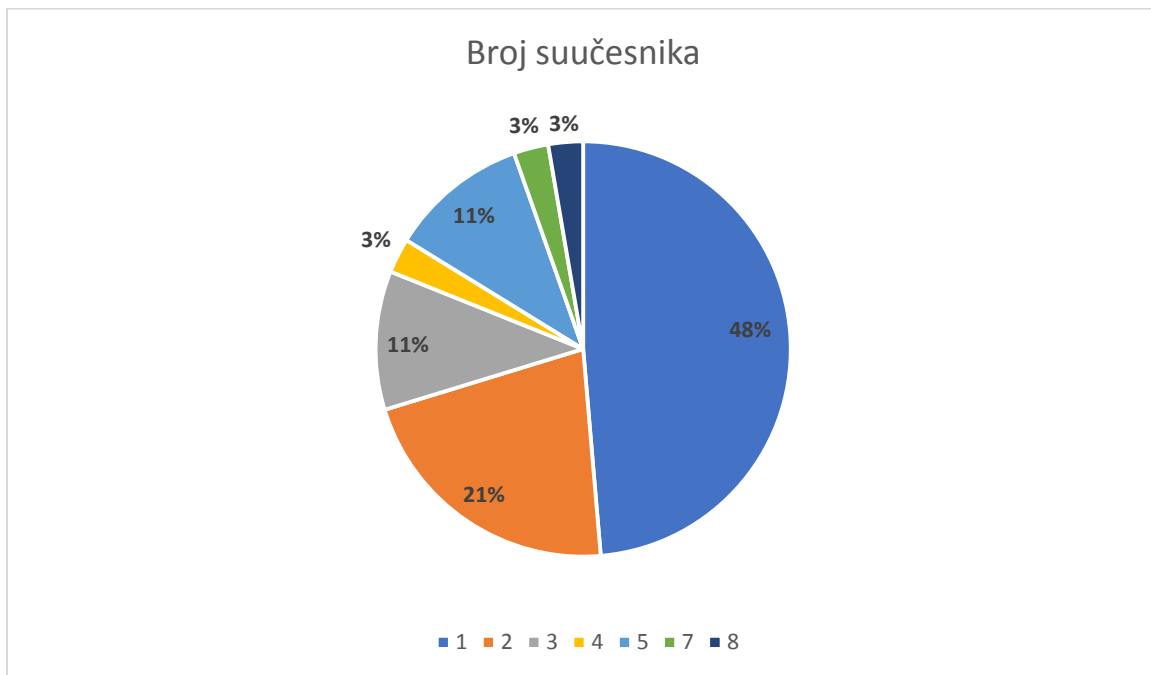
U odnosu na izrečene sigurnosne mjere, najveći broj ispitanika, njih 84,7 %, nema izrečenu ni jednu sigurnosnu mjeru. Uz kaznu zatvora, 11,8 % ispitanika ima izrečenu sigurnosnu mjeru obaveznog liječenja od ovisnosti, 2,2 % ispitanika ima izrečenu mjeru obaveznog psihijatrijskog liječenja te 1,1 % mjeru obaveznog psihosocijalnog tretmana.

Grafikon 10. *Suučesništvo u počinjenju kaznenog djela (N=93)*

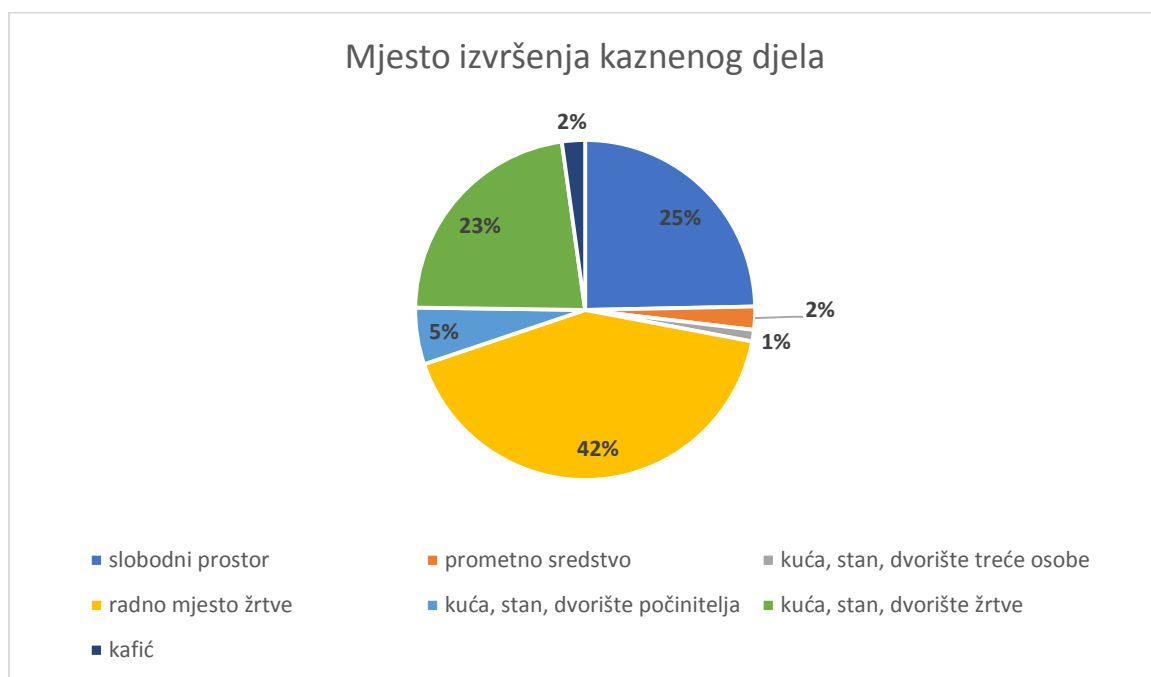
Od ukupnog uzorka ispitanika, 60,2 % počinilo je kazneno djelo samostalno dok je 39,8 % počinilo kazneno djelo u suučesništvu.

Grafikon 11. Broj suučesnika (N=37)

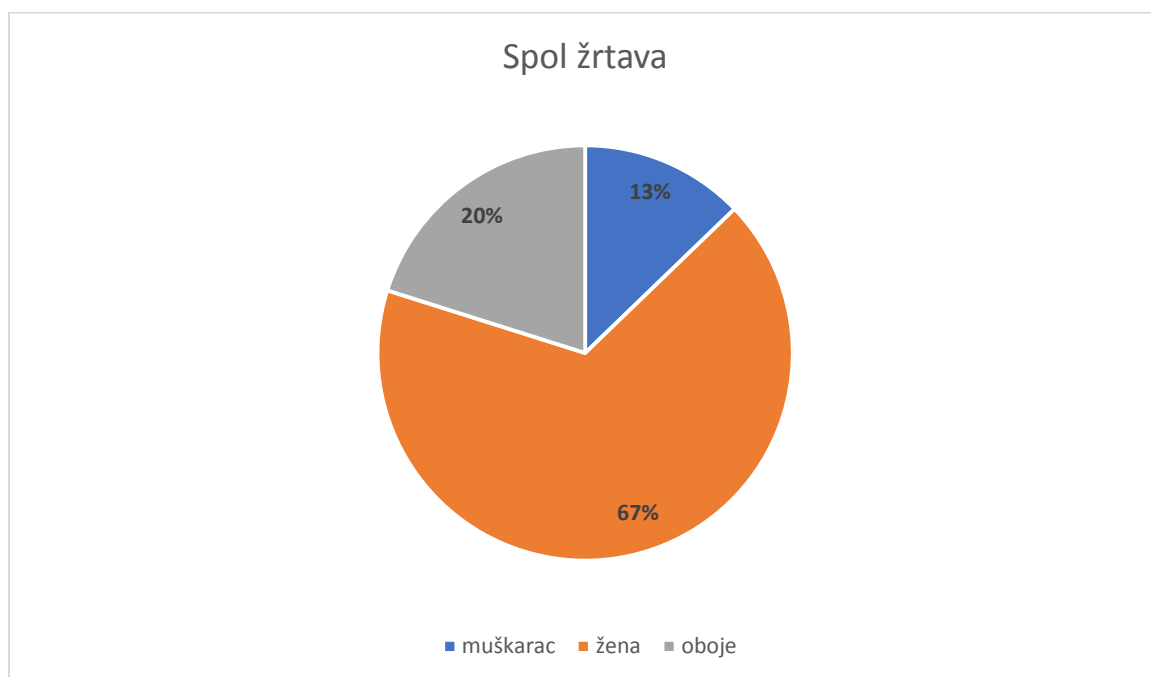
Od broja ispitanika koji su počinili kazneno djelo u suučesništvu, njih 48,6 % počinilo je kazneno djelo zajedno s još jednom osobom, 21,6 % zajedno s još dvije osobe, 10,7 % zajedno s još tri osobe, 2,7 % zajedno s još četiri osobe, 10,7 % zajedno s još petero osoba, 2,7 % zajedno s još sedmero osoba te 2,7 % zajedno s još osmero osoba. Ovi rezultati mogu se povezati sa rezultatima o vrsti počinjenog kaznenog djela. Kako je najviše ispitanika počinilo kazneno djelo razbojništva, broj suučesnika u kaznenom djelu odgovara modalitetu izvršenja tog kaznenog djela.

Grafikon 12. Mjesto izvršenja kaznenog djela (N=93)

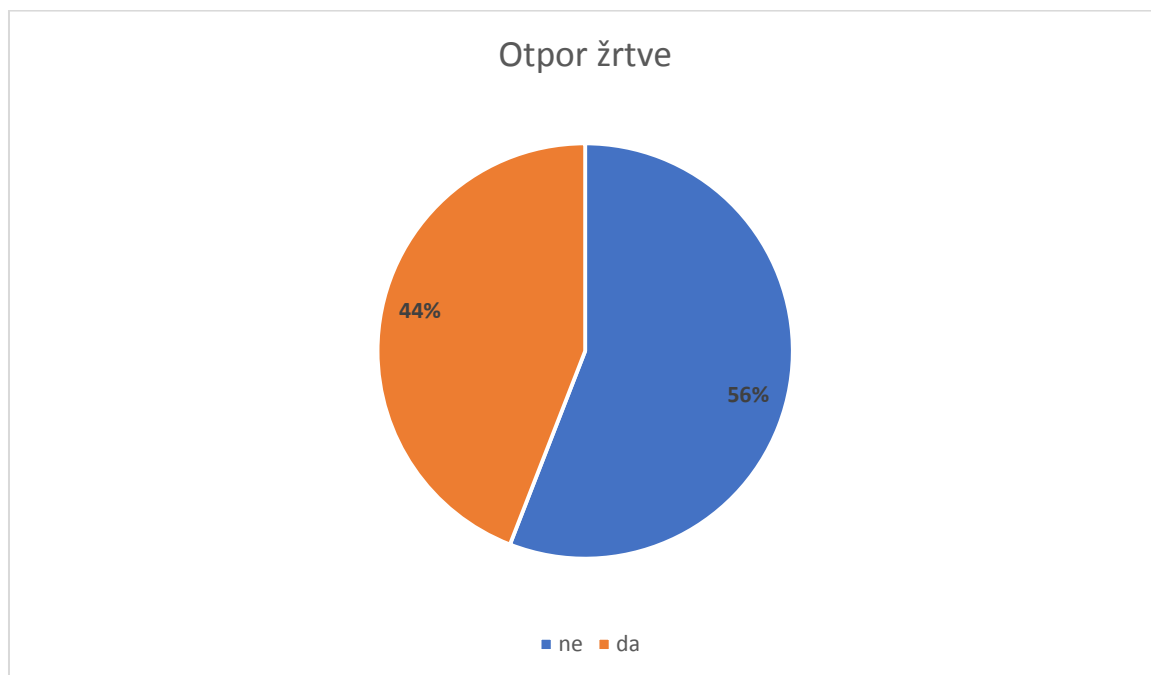
Najčešće mjesto počinjenja kaznenog djela bilo je radno mjesto žrtve, 41,9 %, zatim slobodni prostor (ulica, šuma...), 24,7 % te kuća, stan ili dvorište žrtve, 22,6 %. Od ukupnog broja počinitelja, 5,4 % ispitanika počinilo je kazneno djelo u vlastitoj kući, stanu ili dvorištu, 2,2 % u prometnom sredstvu, 2,2% u kafiću te 1,1 % kući, stanu ili dvorištu treće osobe.

Grafikon 13. Spol žrtava (N=93)

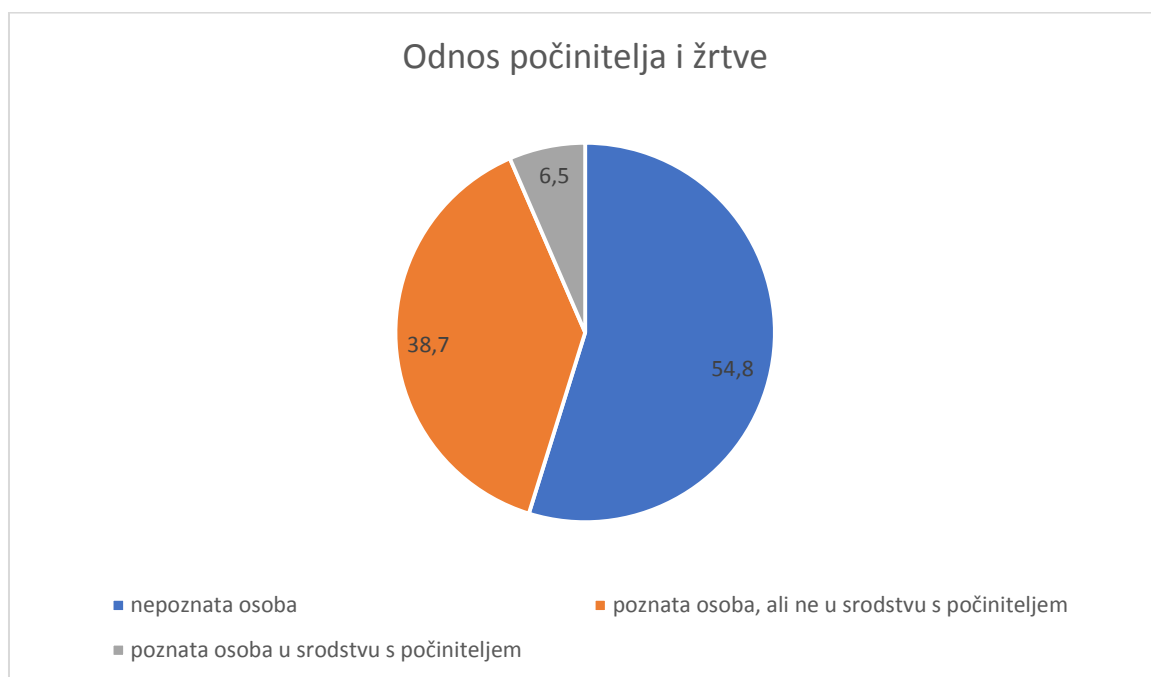
Kod 43 % ispitanika žrtva je bila ženskog spola, a kod 8,2 % muškog spola. Kazneno djelo na štetu i muškarca i žene počinilo je 12,9 % ispitanika.

Grafikon 14. Otpor žrtve (N=93)

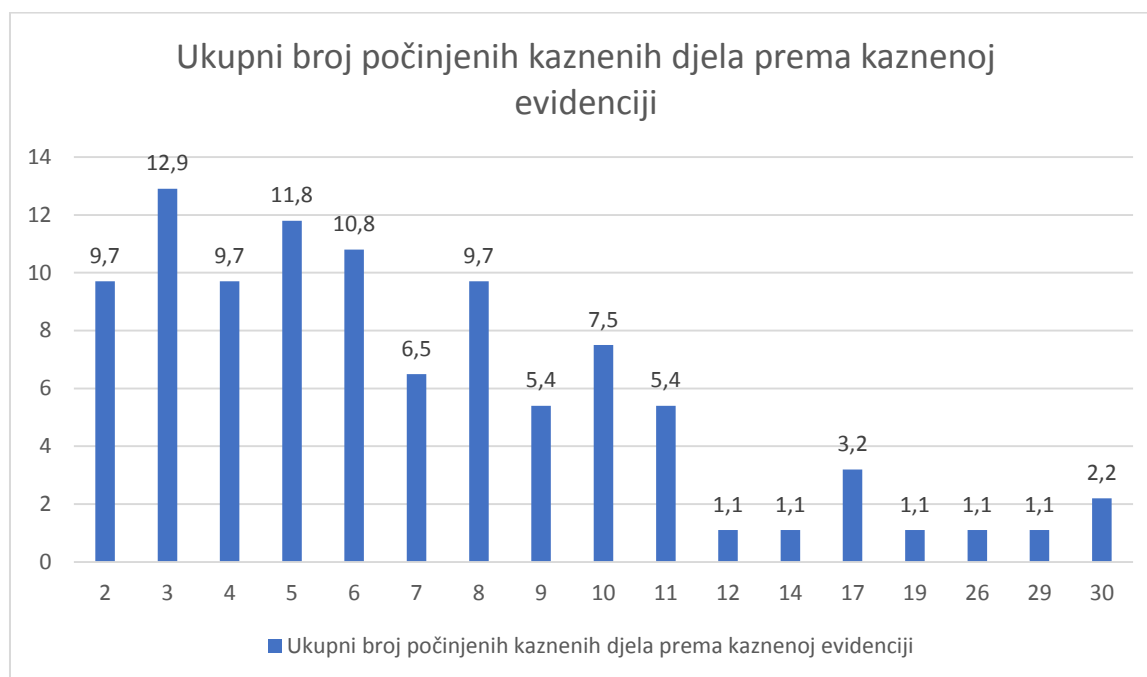
U 55,9 % slučajeva žrtva nije pružala otpor dok u 44,1 % slučajeva jest.

Grafikon 15. Odnos počinitelja i žrtve (N=93)

Što se tiče odnosa počinitelja i žrtve, u 54,8 % slučajeva žrtva je bila nepoznata osoba, u 38,7 % žrtva je bila poznata osoba, ali ne u srodstvu s počiniteljem dok je u 6,5 % slučajeva žrtva bila u srodstvu s počiniteljem.

Grafikon 16. Ukupni broj počinjenih kaznenih djela prema kaznenoj evidenciji (N=93)

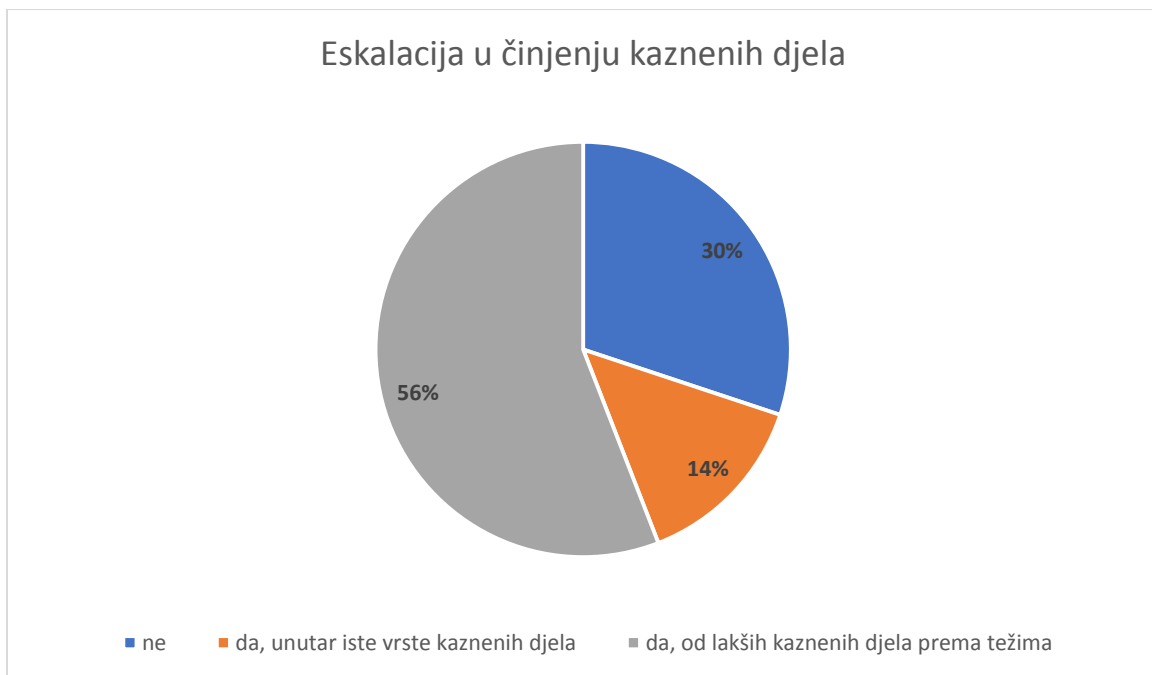

Prema dobivenim podacima raspon ukupnog broja kaznenih djela kreće se od 2 do 30 kaznenih djela, a prosječna vrijednost počinjenih kaznenih djela ispitanika iznosi 7,53 ($SD_{\text{ukupnokd}} = 5,823$). Najveći broj ispitanika, njih 12,9 %, osuđen je za ukupno 3 kaznena djela. Sljedeće ispitanici s ukupno počinjenih 5 kaznenih djela (11,8 %), ispitanici s ukupno počinjenih 6 kaznenih djela (10,8 %) te ispitanici s ukupno počinjena 2 (9,7 %), 4 (9,7 %) i 8 kaznenih djela (9,7%). Od ukupnog broja ispitanika, oni s počinjenih 10 kaznenih djela zauzimaju 7,5 %, oni s počinjenih 7 kaznenih djela zauzimaju 6,5 % dok oni s počinjenih 9 kaznenih djela zauzimaju 5,4 % kao i oni s ukupno počinjenih 11 kaznenih djela.

Najveći ukupni broj počinjenih kaznenih djela počinio je najmanji broj ispitanika. U odnosu na podatke 3,2 % ispitanika počinilo je 17 kaznenih djela, 2,2 % počinilo je ukupno 30 kaznenih djela dok je po jedan počinitelj (odnosno po 1,1%) zaslužan za po 12, 14, 19, 26 i 29 kaznenih djela.

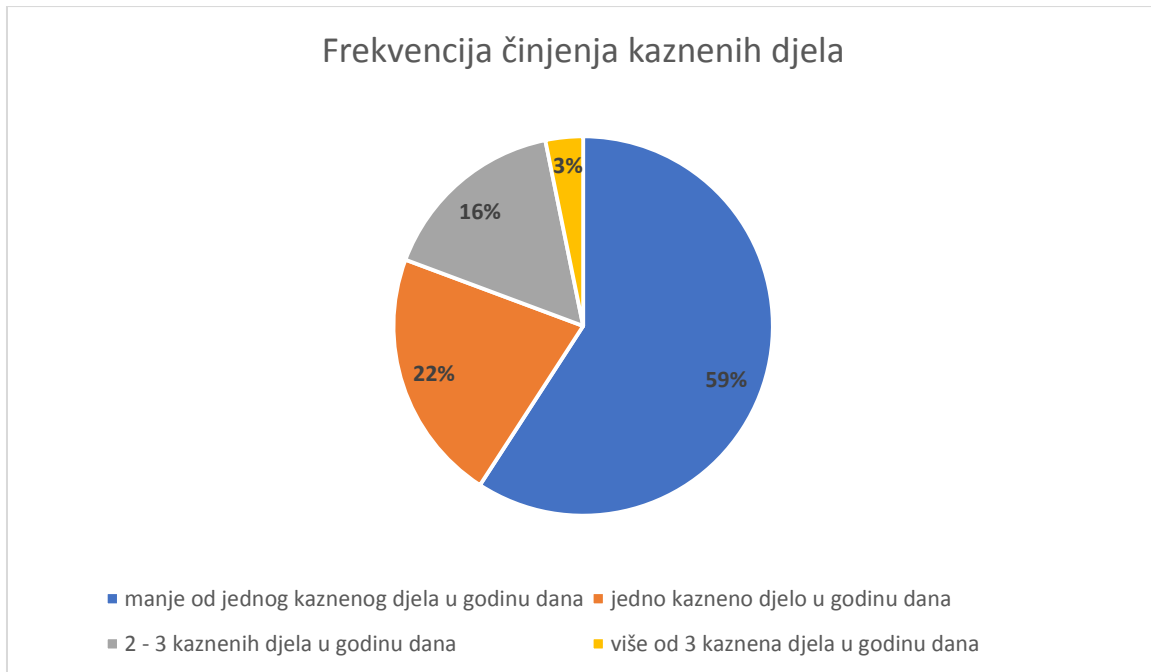
U odnosu na prethodnu osuđivanost 46,7 % od ukupnog broja ispitanika prethodno je bilo osuđivano za nasilna kaznena djela, a 41,9 % za imovinska kaznena djela. Od ostalih kaznenih djela u dokumentaciji su navedena sljedeća kaznena djela: kazneno djelo zlouporabe psihoaktivnih sredstava, kazneno djelo krivotvorenja isprava te kazneno djelo silovanja. Od ukupnog broja ispitanika za ostala kaznena djela prethodno je bilo osuđivano 31,4 %.

Grafikon 17. Eskalacija u činjenju kaznenih djela (N=93)

U odnosu na eskalaciju činjenja kaznenih djela više od polovice ispitanika, odnosno 55,9 % manifestira eskalaciju od lakših kaznenih djela prema težima dok 14 % ispitanika manifestira eskalaciju isključivo unutar iste vrste kaznenih djela. Od ukupnog broja ispitanika 30,1 % ne iskazuje eskalaciju u činjenju kaznenih djela.

Grafikon 18. Frekvencija činjnja kaznenih djela (N=93)

U ukupnom uzorku ispitanika samo 3,2 % čini više od tri kaznena djela u godinu dana dok 16,1 % čini dva do tri kaznena djela u godinu dana. Jedno kazneno djelo u godinu dana čini 21,% ispitanika dok je najveći udio onih koji čine manje od jednog kaznenog djela u godinu dana, a to je 59,1 %. Razlog tome svakako jest izdržavanje kazne zatvora koja je za nasilna kaznena djela češće dulja od godinu dana pa su tako ispitanici bili fizički onemogućeni činiti kaznena djela.

Grafikon 19. Specijalizacija u činjenju kaznenih djela (N=93)

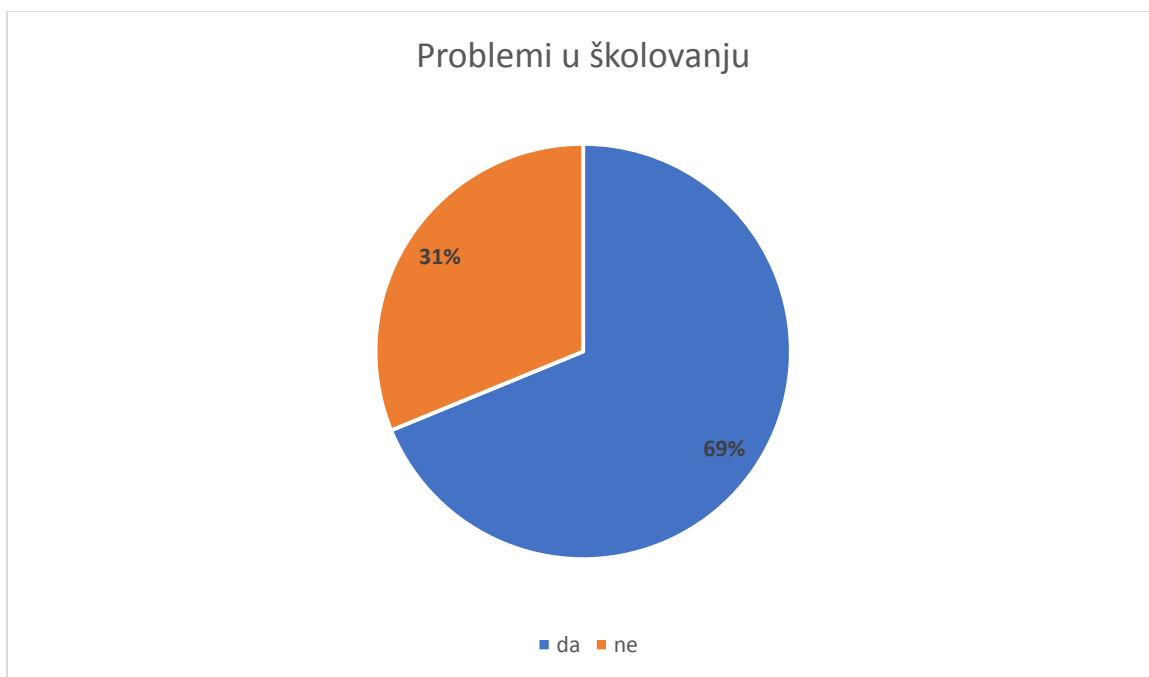
U odnosu na specijalizaciju u činjenju kaznenih djela 59,1 % ispitanika fokusira se na činjenje jedne vrste kaznenih djela. Prema prikupljenim podacima od ukupnog broja ispitanika koji sudjeluju u specijalizaciji, 45 % njih to čini za kazneno djelo krađe, 27 % za kazneno djelo razbojništva, a 14,5 % za kazneno djelo zlouporabe opojnih sredstava. Manji broj ispitanika, odnosno njih 7,2 % sudjeluje u specijalizaciji u činjenju kaznenog djela ubojstva.

Grafikon 20. Kombiniranje činjenja kaznenih djela (N=93)

Od ukupnog broja ispitanika samo 3,2 % pokazuje uzorak kombiniranja kaznenih djela i to za kazneno djelo razbojništva i kazneno djelo teške krađe te za kazneno djelo teške tjelesne ozljede i kazneno djelo teške krađe.

Grafikon 21. Problemi u školovanju (N=93)

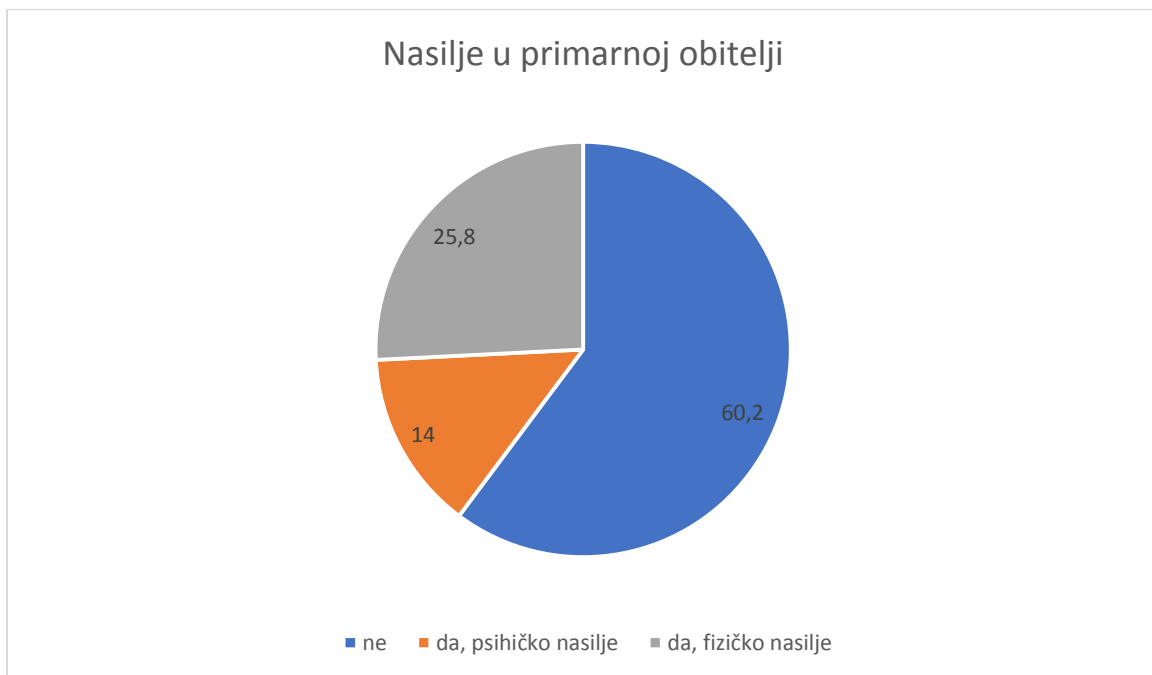
Uvidom u dokumentaciju ispitanika kao problemi u školovanju navode se ispadanje iz sustava obrazovanja, ponavljanje razreda te učestale pedagoške mjere. Od ukupnog broja ispitanika njih 68,8 % iskazuje probleme u školovanju dok 31,2 % nema zabilježenih problema u školovanju kroz odrastanje.

Grafikon 22. Alkoholizam kod članova obitelji (N=93)

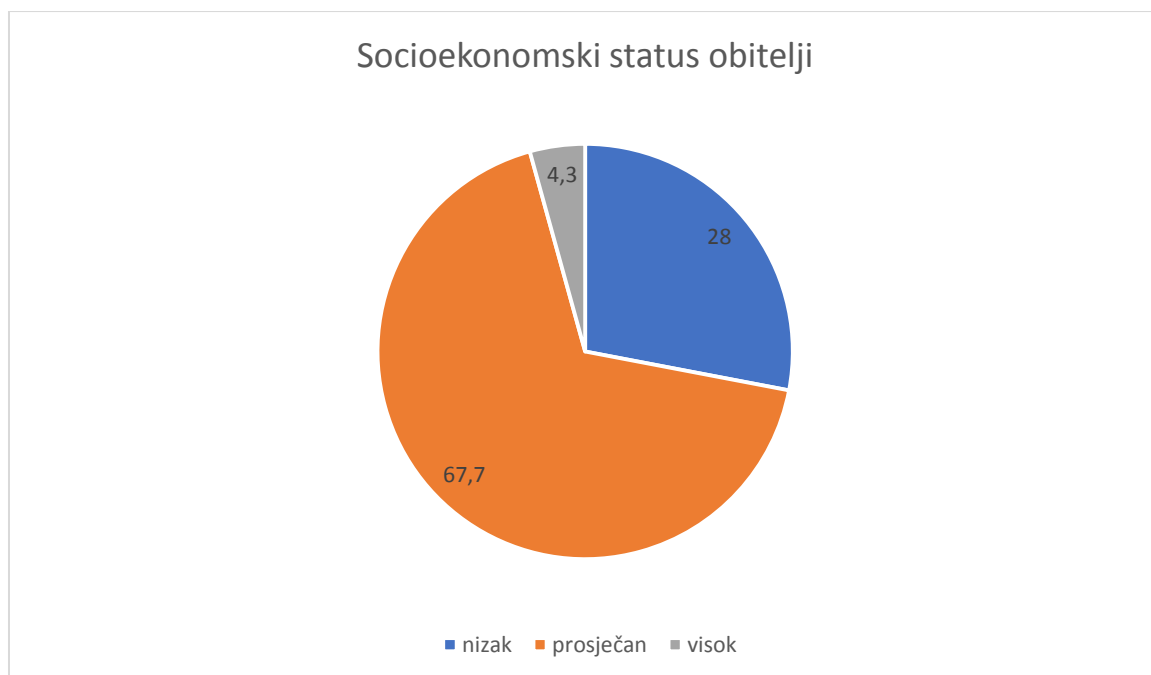
Alkoholizam kod članova obitelji zabilježen je kod 68,8 % ispitanika dok kod 31,2 % ispitanika nema podataka o alkoholizmu bilo kojeg člana obitelji.

Grafikon 23. Nasilje u primarnoj obitelji (N=93)

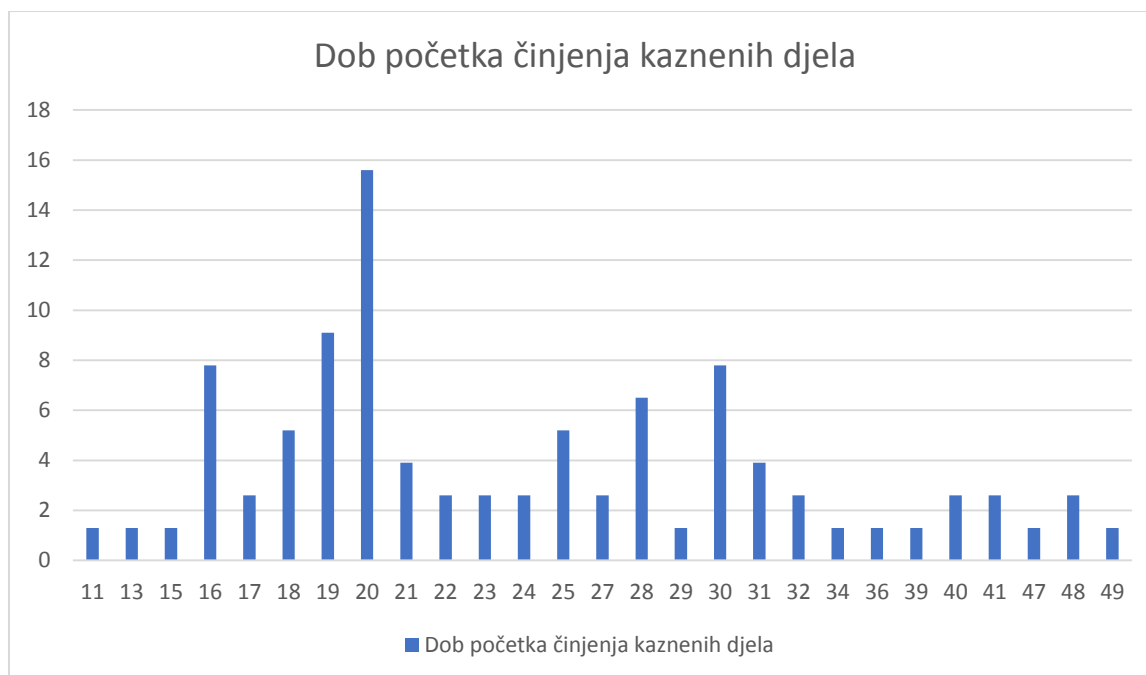
U odnosu na nasilje u primarnoj obitelji kod 60,2 % ispitanika nije zabilježen ni jedan oblik nasilja. Kod 25,8 % ispitanika zabilježeno je psihičko nasilje dok je kod 14 % zabilježeno fizičko nasilje. Važno je napomenuti kako su ovi podaci dobiveni isključivo pregledom dokumentacije stoga je pitanje koliko je slučajeva zabilježeno u dokumentaciji, odnosno kolika je stvarna brojka nasilja u primarnoj obitelji ispitanika.

Grafikon 24. Socioekonomski status obitelji (N=93)

Socioekonomski status obitelji 67,7 % ispitanika jest prosječan, 28 % obitelji ispitanika ima nizak, a 4,3 % obitelji ispitanika ima visok socioekonomski status.

Grafikon 25. Dob početka činjenja kaznenih djela (N=93)

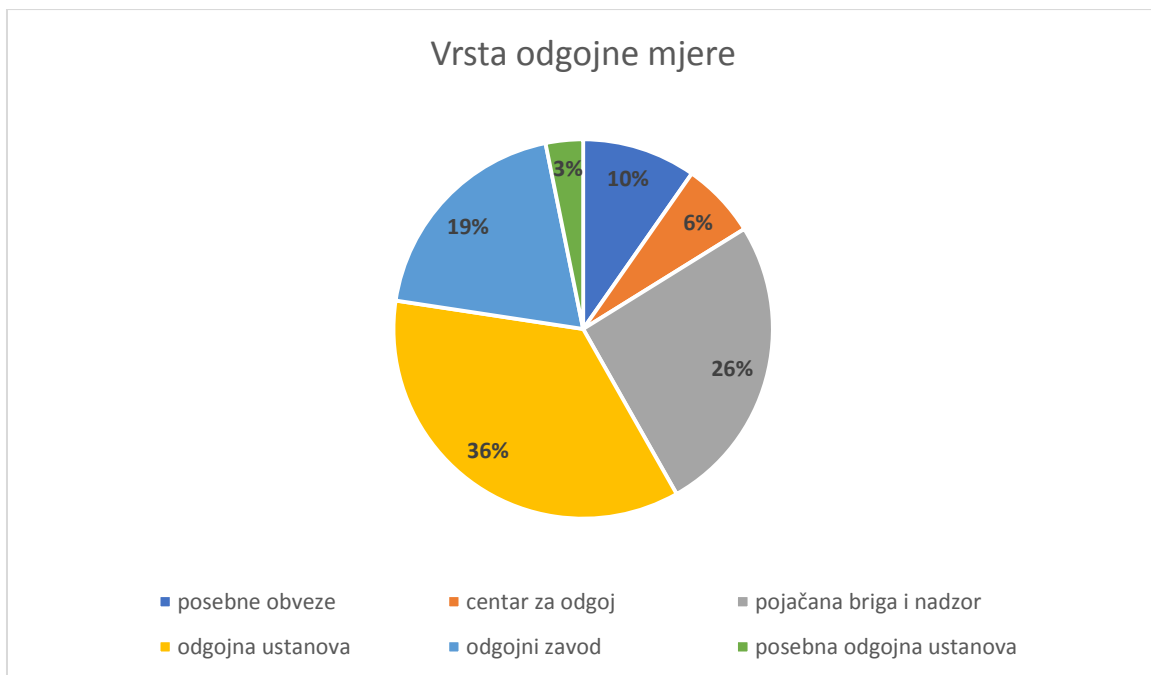
Prosječna vrijednost na skali Dob početka činjenja kaznenih djela iznosi 25,17 (Sddobpočetka = 8,720). Raspon dobi početka činjenja kaznenih djela prilično je velik, a kreće se od 11 do 49 godina. Relativno mali broj ispitanika počeo je činiti kaznena djela sa 11 godina, odnosno 13 i 15 godina što ukazuje na razliku u odnosu na podatke u literaturi prema kojima je početak kriminalne karijere između 8. i 14. godine života. Prema dobivenim podacima mogu se uočiti dvije točke početka činjenja kaznenih djela kod počinitelja nasilnih delikata, a to je između 16. i 20. godine te između 25. i 30. godine. Važno je uzeti u obzir kako ovi podaci prikazuju dob kada su počinitelji prvi puta osuđeni tako da je potencijalno stvarna dob početka činjenja kaznenih djela manja.

Grafikon 26. Primjena odgojnih mjera u djetinjstvu ili adolescenciji (N=93)

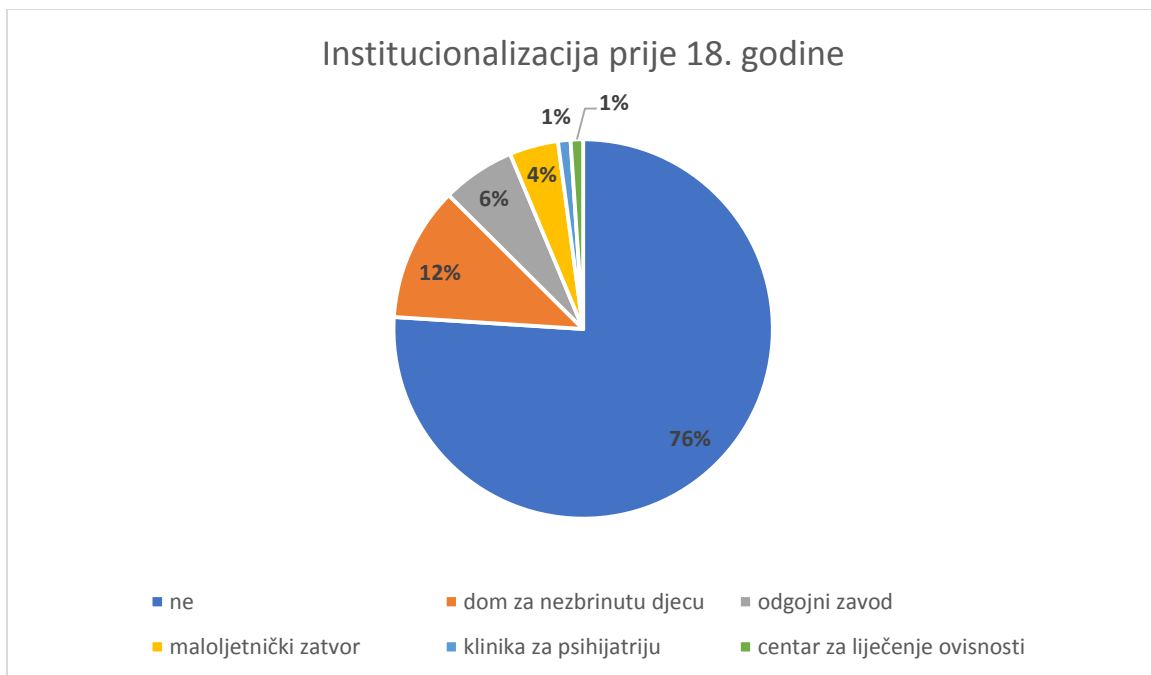
Od ukupnog broja ispitanika 74,2 % nije imalo izrečenu odgojnu mjeru dok je za 25,8 % ispitanika zabilježeno izricanje odgojne mjere u adolescenciji.

Grafikon 27. Vrsta odgojne mjere (N=31)

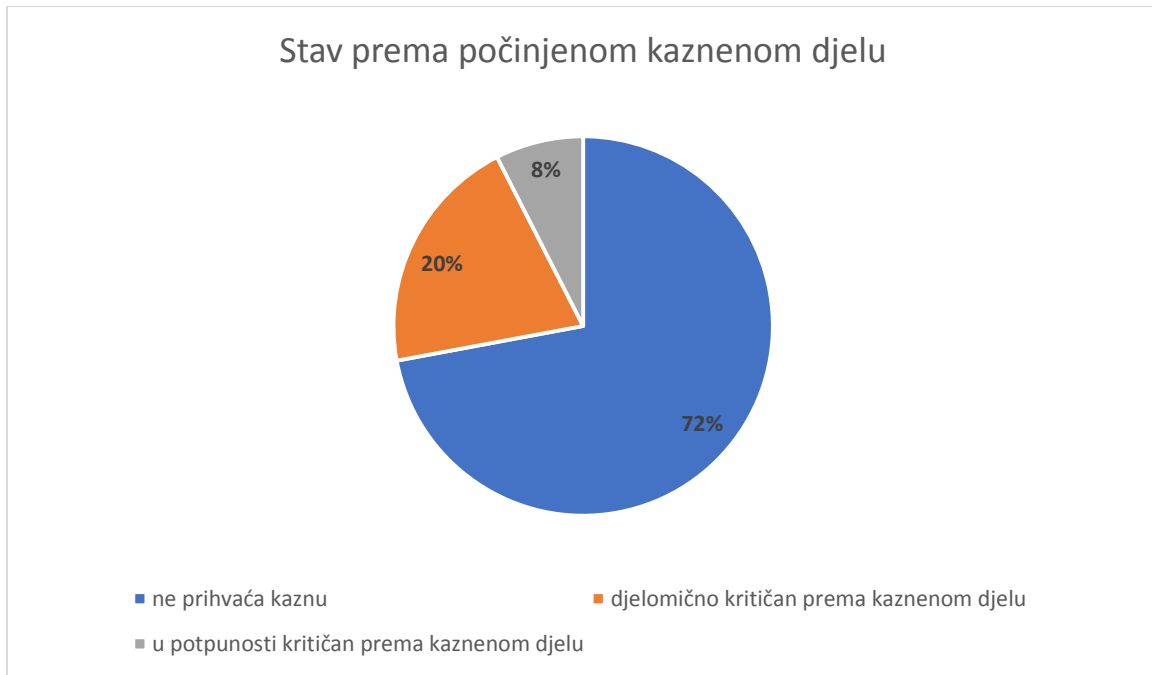
Za ispitanike kojima je bila izrečena odgojna mjera dobiveni su slijedeći podaci o vrsti odgojnih mjera. Najveći udio zauzima izricanje mjere upućivanja u odgojnu ustanovu za 45,83 % ispitanika, zatim izricanje mjere pojačane brige i nadzora za 33 % ispitanika te upućivanje u odgojni zavod za 25 % ispitanika. Nešto manji udio zauzima izricanje posebnih obveza sa 12,5 %, upućivanje u centar za odgoj sa 8,3 % te upućivanje u posebnu odgojnu ustanovu sa 4,1 %.

Grafikon 28. Institucionalizacija prije 18. godine (N=93)

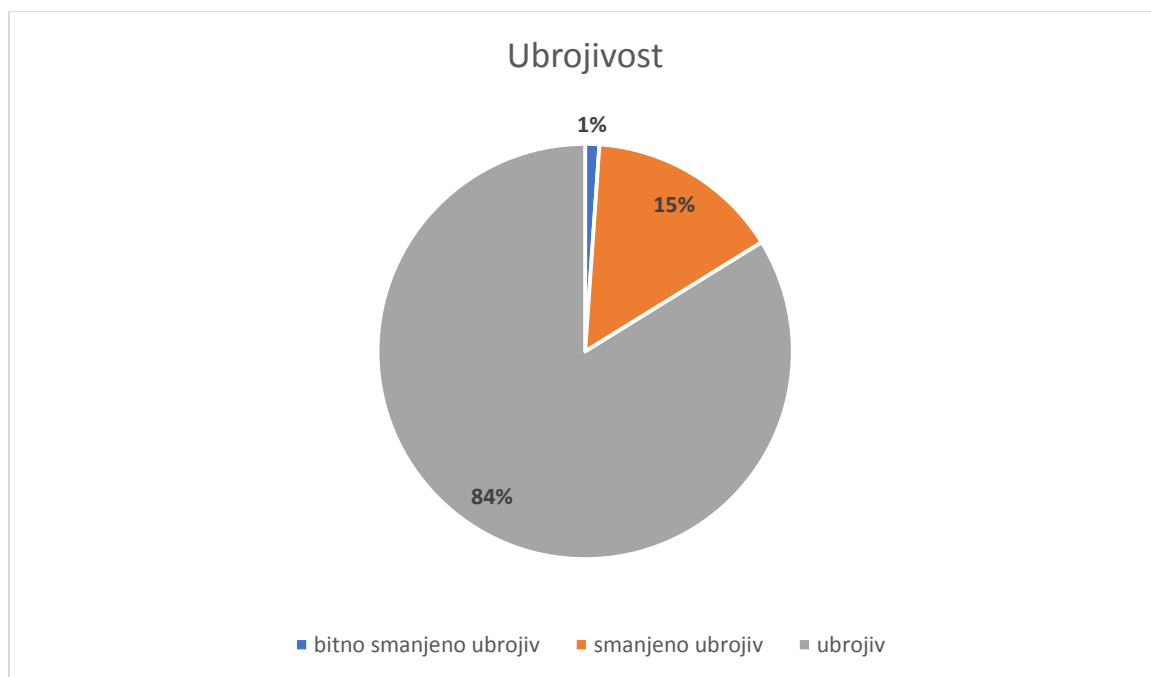
Većina ispitanika, njih 78,5 % nije nikada bilo institucionalizirano dok je 11,83 % ispitanika bilo smješteno u dom za nezbrinutu djecu, 6,45 % upućeno u odgojni zavod, 4,3 % u maloljetnički zatvor, 1,1 % na kliniku za psihijatriju te također 1,1 % u centar za liječenje ovisnosti.

Grafikon 29. Stav prema počinjenom kaznenom djelu (N=93)

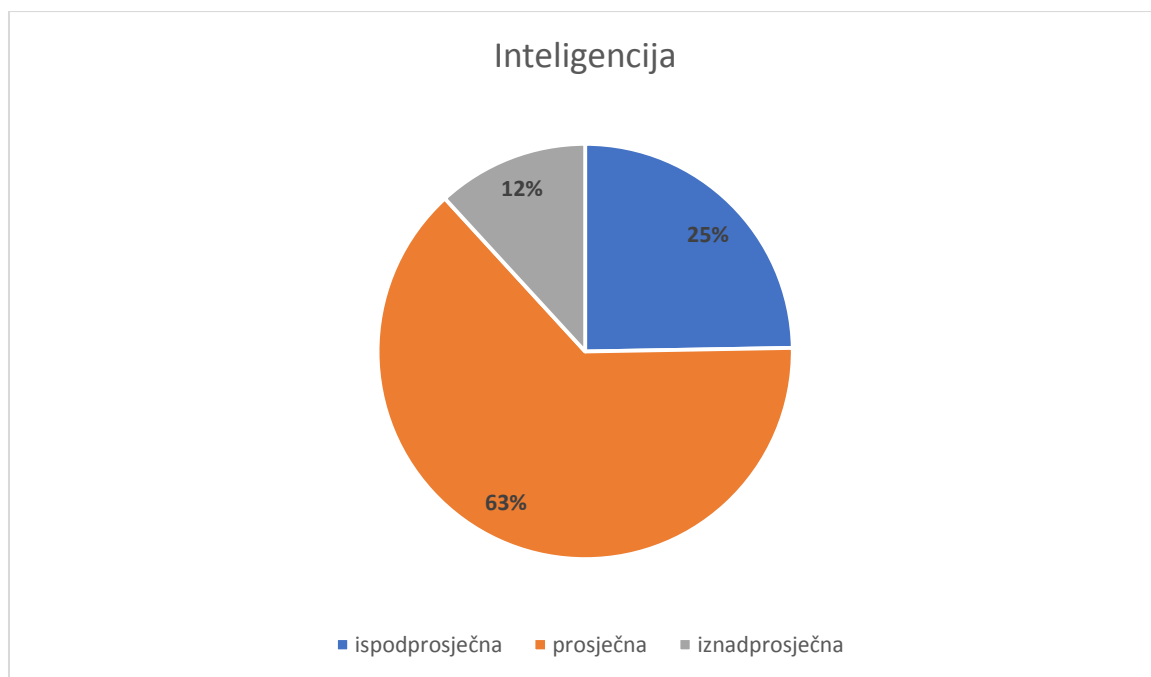
Što se tiče stava ispitanika prema počinjenom kaznenom djelu, 72 % ispitanika je izrazito nekritično prema kaznenom djelu i ne prihvaća kaznu koja mu je izrečena. Djelomično kritično prema kaznenom djelu je 20,4 % ispitanika dok je 7,5 % u potpunosti kritično prema počinjenom kaznenom djelu.

Grafikon 30. Ubrojivost (N=93)

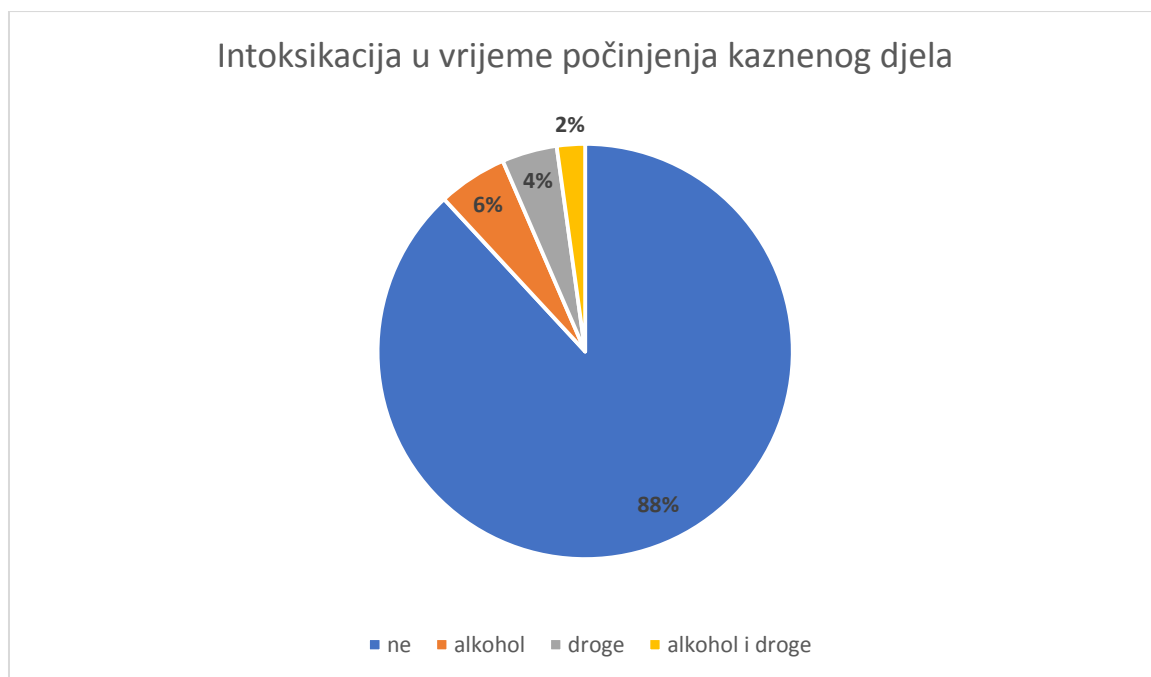
U odnosu na ubrojivost ispitanika 83,9 % njih je ocijenjeno ubrojivim, 15,1 % smanjeno ubrojivim te 1,1 % bitno smanjeno ubrojivim.

Grafikon 31. Inteligencija (N=93)

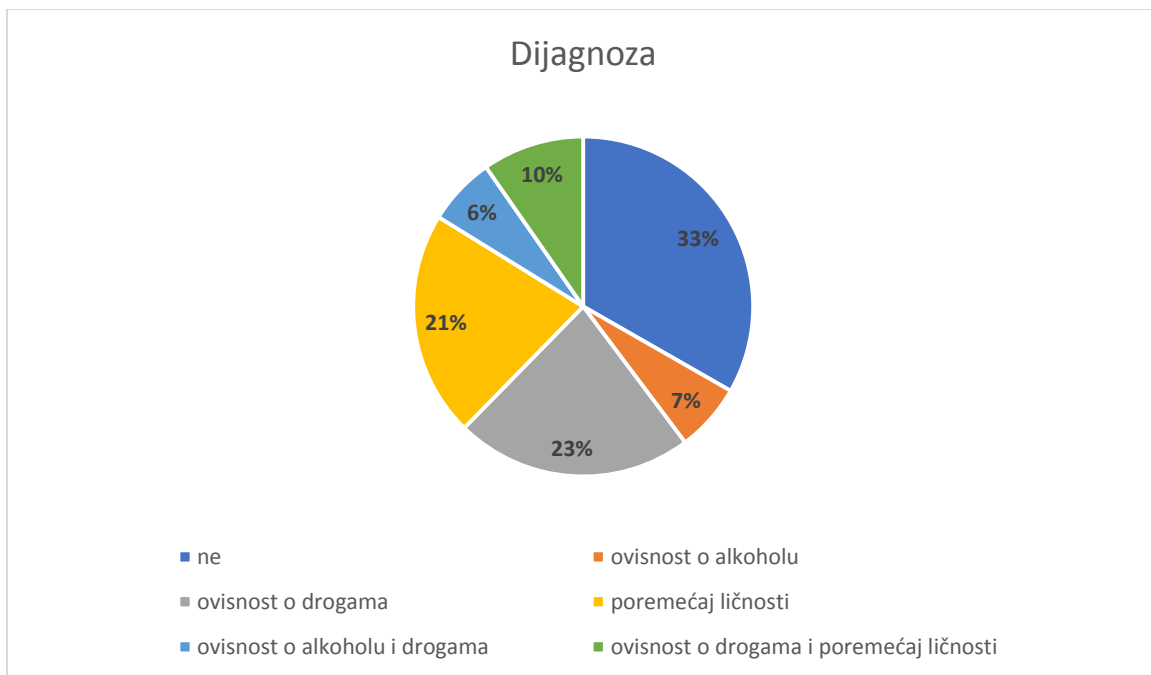
Na testovima inteligencije 63,4 % ispitanika postiglo je prosječnu razinu inteligencije, 24,7 % ispodprosječnu razinu inteligencije te 11,8 % iznadprosječnu razinu inteligencije. Ovi rezultati u skladu su sa podacima iz literature prema kojima počinitelji nasilnih delikata obično postižu prosječan ili ispodprosječan rezultat na testovima inteligencije.

Grafikon 32. Intoksikacija u vrijeme počinjenja kaznenog djela (N=93)

U trenutku počinjenja kaznenog djela zbog kojeg su trenutačno na izdržavanju kazne zatvora 88,2 % ispitanika kazneno djelo počinilo je u trijeznom stanju, odnosno nisu bili pod utjecajem ni jednog sredstva ovisnosti. Kazneno djelo pod utjecajem alkohola počinilo je 5,4 % ispitanika, pod utjecajem droge 4,3 % te pod utjecajem alkohola i droge 2,2 % ispitanika.

Grafikon 33. Dijagnoza (N=93)

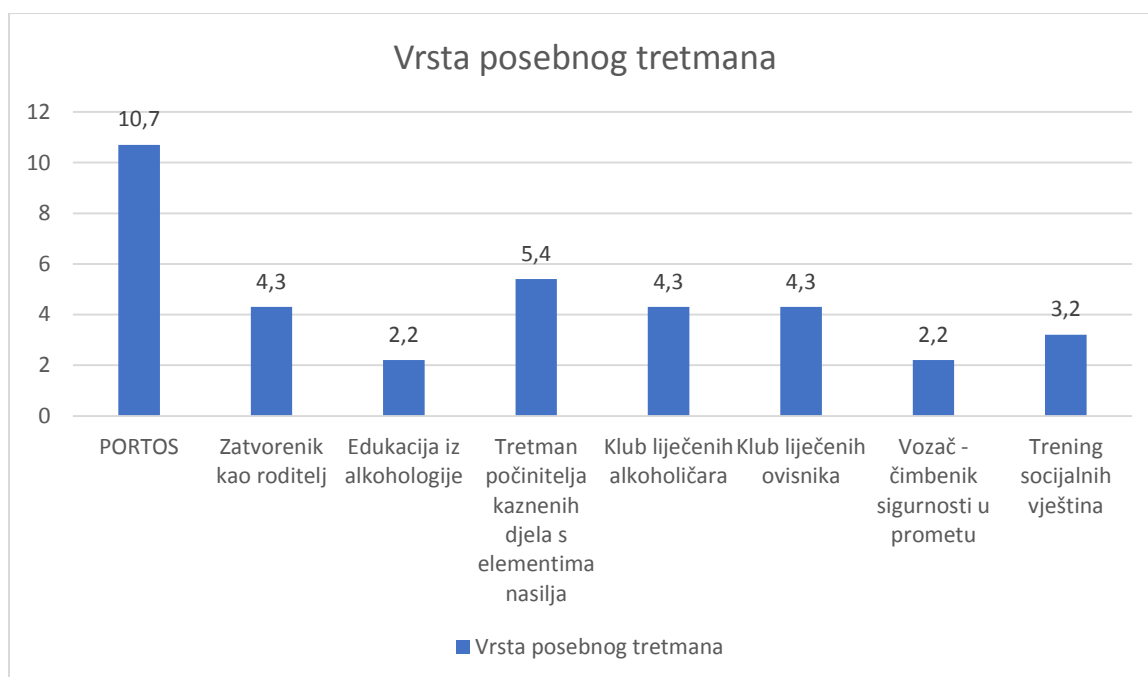
Govoreći o postojanju dijagnoze kod ispitanika samo 33,3 % nema postavljenu ni jednu dijagnozu. Ovisnost o drogama zabilježena je kod 22,6 % ispitanika, a dijagnoza poremećaja ličnosti kod 21,5 % dok je dijagnoza ovisnosti o alkoholu zabilježena kod tek 6,5 % ispitanika. Dijagnoze se pojavljuju u komorbiditetu pa je tako za 9,7 % ispitanika zabilježena i ovisnost o drogama i poremećaj ličnosti, a za 6,5 % ispitanika ovisnost o alkoholu i ovisnost o drogama.

Grafikon 34. Uključenost u posebne programe tretmana (N=93)

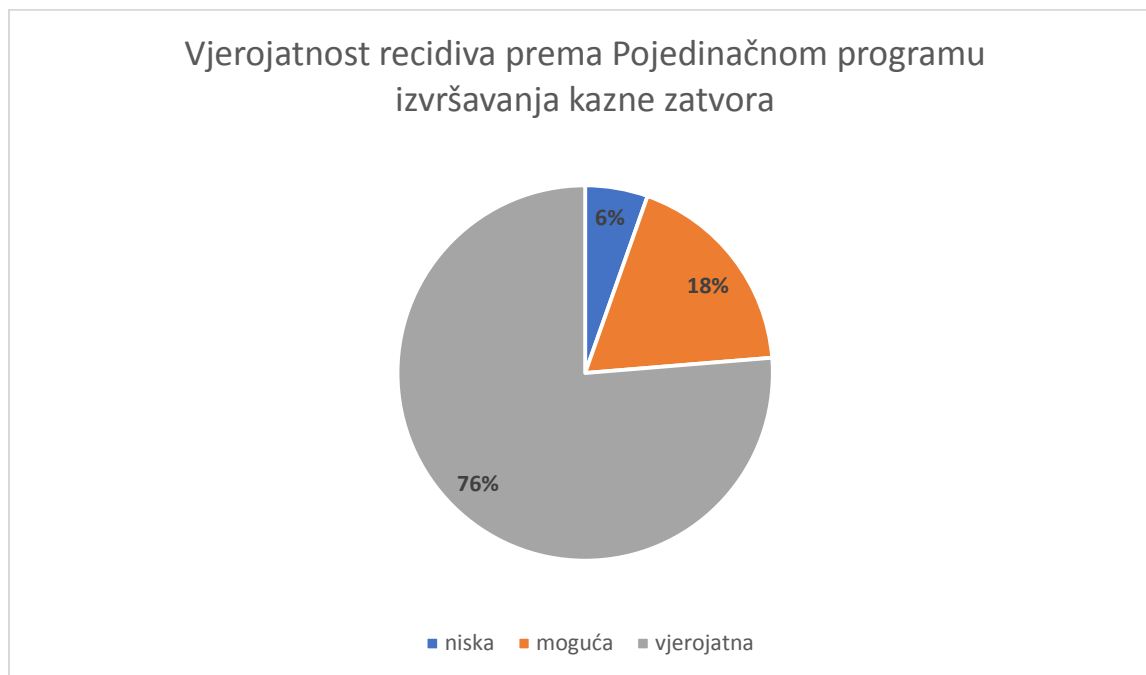
Tijekom izdržavanja kazne zatvora 36,6 % ispitanika bilo je uključeno u neki oblik posebnog programa tretmana. Važno je napomenuti kako je uključenost u posebne programe tretmana na dobrovoljnoj bazi čime se može objasniti relativno mali udio ispitanika uključenih u neki oblik posebnog programa tretmana.

Grafikon 35. Vrsta posebnog programa (N=34)

Od ukupnog broja ispitanika 10,7 % bilo je uključeno u posebni program pod nazivom PORTOS (Prevenција Ovisničkog Recidiva Treningom i Osnaživanjem), 5,4 % u tretman počinitelja kaznenih djela s elementima nasilja, 4,3 % u program Zatvorenik kao roditelj, 4,3 % u Klub liječenih alkoholičara, 4,3 % u Klub liječenih ovisnika, 3,2 % u posebni program Trening socijalnih vještina, 2,2 % u program Vozač – čimbenik sigurnosti u prometu te 2,2 % u Edukaciju iz alkohologije.

Grafikon 36. Vjerojatnost recidiva prema Pojedinačnom programu izvršavanja kazne zatvora (N=93)

Prema mišljenju stručnih suradnika za tretman u Kaznionici u Lepoglavi te temeljem podataka prikupljenih u Centru za dijagnostiku u Zagrebu niska vjerojatnost za recidivizam procijenjena je kod samo 5,4 % ispitanika. Moguća vjerojatnost za recidivizam procijenjena je kod 18,3 % ispitanika, a vjerojatna mogućnost, odnosno visoka vjerojatnost za recidivizam procijenjena je kod čak 76,3 % ispitanika. Ovi podaci imaju veliku važnost u tretmanskome, ali i sigurnosnom aspektu brige o počiniteljima uzmemo li u obzir specifičnu populaciju i posljedice nasilnih delikata.

8.2. Rezultati dobiveni putem T – testa

T – testom ispitana je dob, frekvencija činjenja kaznenih djela, ukupni broj kaznenih djela prema kaznenoj evidenciji te stav prema počinjenom kaznenom djelu u odnosu na varijablu „Vrsta kaznenog djela zbog kojeg je počinitelj trenutno na izdržavanju kazne zatvora“. Istim testom ispitane su i druge varijable no ovdje će biti prikazani samo statistički značajni rezultati.

Pronađena je statistički značajna razlika između počinitelja kaznenog djela ubojstva i između počinitelja kaznenog djela teškog ubojstva u odnosu na dob ($t=2,873$ (26), $p<0,05$). Počinitelji koji su počinili kazneno djelo ubojstva postižu statistički značajno više rezultate na skali „Dob“ u odnosu na počinitelje kaznenog djela teškog ubojstva ($M_{ubojstvo}=55,45$, $M_{teškoubojstvo}=43,59$).

Također, postoji statistički značajna razlika između počinitelja kaznenog djela razbojništva i između počinitelja kaznenog djela ubojstva u odnosu na dob ($t=-3,778$ (60), $p<0,05$). Počinitelji koji su počinili kazneno djelo razbojništva postižu statistički značajno niže rezultate na skali „Dob“ u odnosu na počinitelje kaznenog djela ubojstva ($M_{\text{razbojništvo}}=41,51$, $M_{\text{ubojstvo}}=55,45$).

U odnosu na frekvenciju činjenja kaznenih djela pronađena je statistički značajna razlika između počinitelja kaznenog djela razbojništva i između počinitelja kaznenog djela ubojstva ($t=2,455$ (19,484), $p<0,05$). Počinitelji koji su počinili kazneno djelo razbojništva postižu statistički značajno više rezultate na skali „Frekvencija činjenja kaznenih djela“ u odnosu na počinitelje kaznenog djela ubojstva ($M_{\text{razbojništvo}}=1,84$, $M_{\text{ubojstvo}}=1,27$).

Pronađena je statistički značajna razlika između počinitelja kaznenog djela ubojstva i između počinitelja kaznenog djela teškog ubojstva u odnosu na stav prema počinjenom kaznenom djelu ($t=2,613$ (26), $p<0,05$). Počinitelji koji su počinili kazneno djelo ubojstva postižu statistički značajno više rezultate na skali „Stav prema počinjenom kaznenom djelu“ u odnosu na počinitelje kaznenog djela teškog ubojstva ($M_{\text{ubojstvo}}=1,82$, $M_{\text{teškoubojstvo}}=1,18$).

Razlika između počinitelja kaznenog djela razbojništva i između počinitelja kaznenog djela teškog ubojstva u odnosu na ukupni broj počinjenih kaznenih djela također je statistički značajna ($t=2,868$ (66), $p<0,05$). Počinitelji koji su počinili kazneno djelo razbojništva postižu statistički značajno više rezultate na skali „Ukupni broj počinjenih kaznenih djela prema kaznenoj evidenciji“ u odnosu na počinitelje kaznenog djela teškog ubojstva ($M_{\text{razbojništvo}}=9,33$, $M_{\text{teškoubojstvo}}=4,71$).

Pronađena je statistički značajna razlika između počinitelja kojima je bila izrečena odgojna mjera u djetinjstvu i adolescenciji i između počinitelja kojima nije izrečena ni jedna mjera u odnosu na dob početka činjenja kaznenih djela ($t=4,927$ (75), $p<0,05$). Počinitelji kojima je izrečena odgojna mjera u djetinjstvu ili adolescenciji postižu statistički značajno niže rezultate na skali „Dob početka činjenja kaznenih djela“ u odnosu na počinitelje kojima mjera nije izrečena ($M_{\text{izrečenamjera}}=17,68$, $M_{\text{bezmjere}}=27,62$).

Također, pronađena je statistički značajna razlika između počinitelja koji su doživjeli neki oblik nasilja u obitelji i između počinitelja koji nisu doživjeli nasilje u obitelji u odnosu na ukupni broj počinjenih kaznenih djela prema kaznenoj evidenciji ($t=-2,648$ (91), $p<0,05$). Počinitelji

koji su doživjeli neki oblik nasilja u obitelji statistički značajno čine veći broj kaznenih djela od počinitelja koji nisu doživjeli ni jedan oblik nasilja u obitelji ($M_{\text{nasilje}}=9,43$, $M_{\text{beznasilja}}=6,27$).

Između počinitelja koji su kazneno djelo počinili u suučesništvu i onih koji su kazneno djelo počinili samostalno pronađena je statistički značajna razlika u odnosu na ubrojivost ($t=-2,463$ (89,38), $p < 0,05$). Počinitelji koji su počinili kazneno djelo u suučesništvu statistički značajno su češće ocijenjeni kao ubrojivi za počinjeno kazneno djelo od počinitelja koji su kazneno djelo počinili samostalno ($M_{\text{suučesništvo}}=2,95$, $M_{\text{samostalno}}=2,75$).

9. Rasprava

U odnosu na postavljene ciljeve i probleme istraživanja, rezultati u okviru ove rasprave biti će prikazani kroz temeljne dimenzije kriminalne karijere te osobne, obiteljske i razvojne osobitosti počinitelja.

U odnosu na dimenziju participacije, temeljem dobivenih podataka utvrđeno je kako je nešto više od polovice ispitanika, odnosno njih 54,8 %, počinilo kazneno djelo razbojništva. Zatim slijedi 23,7 % ispitanika koji su počinitelji kaznenog djela teškog ubojstva te 14 % počinitelja kaznenog djela ubojstva. Manji udio u uzorku čine počinitelji kaznenog djela nanošenja teške tjelesne ozljede, njih 3,2 %, počinitelji teškog ubojstva u pokušaju, njih 2,2 %, te po jedan počinitelj kaznenog djela prijetnje, 1,1 % te kaznenog djela trgovanja ljudima, 1,1 %.

Dob početka činjenja kaznenih djela jedan je od važnih prediktora kasnije kriminalne karijere te pojam koji se veže uz dimenziju participacije. U odnosu na dobivene podatke, raspon dobi početka činjenja kaznenih djela prilično je velik, a kreće se od 11 do 49 godina. Doležal (2009) navodi da je mlađa dob početka činjenja kaznenih djela povezana sa većom participacijom u činjenju kaznenih djela te sa duljinom kriminalne karijere na način da što je dob početka činjenja kaznenih djela manja, to će duljina kriminalne karijere biti veća. U skladu s time, podaci ovog istraživanja govore kako u dobi početka činjenja kaznenih djela možemo uočiti dvije točke početka kod počinitelja nasilnih delikata, a to je između 16. i 20. godine te između 25. i 30. godine. Ovi podaci ponešto se razlikuju u odnosu na dostupnu literaturu. Piquero i sur. (2008; prema Doležal, 2009) navode kako je početak kriminalne karijere u prosjeku između 8. i 14. godine života, a prestanak negdje između 20. i 29. godine života. Podaci ovog istraživanja navode nešto kasniju dob početka no važno je uzeti u obzir kulturološki i sociološki kontekst zapadnih zemalja u usporedbi sa kontekstom u Republici Hrvatskoj. Također, jedno od mogućih objašnjenja kasnijeg početka ide u smjeru postupnosti činjenja kaznenih djela. Nasilna kaznena djela nalaze se na krajnjem djelu kontinuuma posljedica činjenja kaznenih djela, osobito ako govorimo o kaznenim djelima ubojstva i teškog ubojstva. Moguće je da su osobe iskazivale antisocijalno ponašanje i činile kaznena djela manjeg intenziteta u ranijoj dobi, ali nikad nisu „uhvaćeni“, odnosno osuđeni za svoja kaznena djela sve do dobi od 25, odnosno 30 godina. Također, objašnjenje ovih rezultata možemo naći u objašnjenju nekih sociodemografskih obilježja ispitanika. Rezultati ovog istraživanja govore kako su 68,8 % ispitanika samci i razvedeni muškarci, a Kovčo i Katalinić (2000) navode da su mladi, neoženjeni muškarci koji imaju povijest nasilničkog ponašanja u riziku za počinjenje nasilnih kaznenih djela u kasnijoj dobi.

Dimenzija participacije veže se i uz pojam kvocijenta inteligencije, zlorabe psihoaktivnih sredstava, lošim školskim uspjehom te neadekvatnom roditeljskom brigom (Piquero, Farrington, Blumstein, 2003) pa su tako i varijable ovog istraživanja uključivale i navedene pojmove. Na testovima inteligencije 63,4 % ispitanika postiglo je prosječnu razinu inteligencije, 24,7 % ispodprosječnu razinu inteligencije te 11,8 % iznadprosječnu razinu inteligencije. Što se tiče zlorabe psihoaktivnih tvari, ukupno 46 % ispitanika zadovoljava kriterije za dijagnosticiranje ovisnosti o psihoaktivnim sredstvima. Takvi podaci govore u prilog istraživanjima prema kojima se kombinacija zlorabe psihoaktivnih tvari, posebice alkohola, i niske inteligencije pokazala povezanom sa nasilnim ponašanjem (Zorić, 2013).

Problemi u školovanju zabilježeni su kod 69% ispitanika. Ovi rezultati u skladu su s ranije navedenim podacima istraživanja prema kojima su loš uspjeh i problemi u školovanju povezani s agresivnošću te kasnijim činjenjem nasilnih kaznenih djela (Mejovšek, 1997). Rezultati ovog istraživanja podloga su za kreiranje preventivnih programa u sustavu obrazovanja te detektiranje selektivne populacije učenika u riziku za razvoj agresivnog ponašanja.

Što se tiče neadekvatne roditeljske brige, 39,8 % ispitanika doživjelo je neki oblik nasilja u primarnoj obitelji. Također, pronađena je statistički značajna razlika između počinitelja koji su doživjeli neki oblik nasilja u obitelji i između počinitelja koji nisu doživjeli nasilje u obitelji u odnosu na ukupni broj počinjenih kaznenih djela prema kaznenoj evidenciji ($t=-2,648$ (91), $p<0,05$). Počinitelji koji su doživjeli neki oblik nasilja u obitelji statistički značajno čine veći broj kaznenih djela od počinitelja koji nisu doživjeli ni jedan oblik nasilja u obitelji ($M_{\text{nasilje}}=9,43$, $M_{\text{beznasilja}}=6,27$). Ovi podaci u skladu su s dostupnom literaturom prema kojoj su počinitelji koji su kaznena djela ubojstva i teškog ubojstva počinili u kasnijoj dobi zapravo osobe koje su bile zlostavljane ili zanemarivane u djetinjstvu i adolescenciji (DeLisi, Scherer, 2015).

Važno je imati na umu kako su podaci dobiveni isključivo temeljem pregleda dokumentacije ispitanika te kako je zbog tamne brojke kriminaliteta pretpostavka da je zastupljenost nasilja u obitelji zapravo veća. Ovi podaci daju podlogu i svojevrsan alarm za kreiranje politika i programa u okviru kvalitetnog roditeljstva te kvalitetnog obiteljskog okruženja.

Dimenzija učestalosti veže se uz frekvenciju činjenja kaznenih djela, a Blumstein i sur. (1986; prema Piquero, Farrington, Blumstein, 2003) povezuju je i sa nezaposlenošću na način da počinitelji koji su nezaposleni duže vrijeme čine kaznena djela u većim stopama nego drugi počinitelji kaznenih djela.

Rezultati ovog istraživanja u odnosu na učestalost činjenja kaznenih djela govore slijedeće: samo 3,2 % čini više od tri kaznena djela u godinu dana dok 16,1 % čini dva do tri kaznena djela u godinu dana. Jedno kazneno djelo u godinu dana čini 21,% ispitanika dok je najveći udio onih koji čine manje od jednog kaznenog djela u godinu dana, a to je 59,1 %. Dobiveni rezultati u odnosu na frekvenciju činjenja kaznenih djela u skladu su sa očekivanjima s obzirom na vrstu kaznenih djela. Kao objašnjenje ovih rezultata nameće se izdržavanje kazne zatvora koja je za nasilna kaznena djela češće dulja od godinu dana pa su tako ispitanici zapravo fizički onemogućeni činiti kaznena djela. Važno je istaknuti kako rezultati ukazuju na to da je najveći ukupni broj kaznenih djela počinio najmanji broj ispitanika što je u skladu sa rezultatima kriminoloških studija na kojima se temelji kriminalna karijera, a što potvrđuju i rezultati istraživanja (Blumstein, Cohen, Farrington, 1988).

U odnosu na nezaposlenost dobiveni su slijedeći podaci: čak 84,9 % ispitanika bilo je nezaposleno prije dolaska na izdržavanje kazne zatvora dok je samo 14 % bilo u stalnom radnom odnosu. Samo jedan ispitanik ima umirovljenički status (1,1 %). Ovi podaci značajni su u selektiranju rizične populacije za činjenje kaznenih djela općenito pa tako i nasilnih kaznenih djela s obzirom da je nezaposlenost detektirana kao jedan od rizičnih čimbenika za činjenje nasilnih kaznenih djela.

Što se tiče dimenzije težine počinjenih kaznenih djela Piquero, Farrington i Blumstein (2007; prema Doležal, 2009) povezuju je sa specijalizacijom, eskalacijom te kombiniranjem činjenja više vrsta kaznenih djela.

Specijalizacija u činjenju kaznenih djela pojavljuje se kod 59,1 % ispitanika. Od tog postotka, 45 % njih to čini za kazneno djelo krađe, 27 % za kazneno djelo razbojništva, a 14,5 % za kazneno djelo zloporabe opojnih sredstava. Njih 7,2 % sudjeluje u specijalizaciji u činjenju kaznenog djela ubojstva te iako je taj postotak mali, treba imati na umu ozbiljnost i težinu posljedica tog kaznenog djela te svakako obratiti pažnju na taj dio rezultata. Isto tako, o specijalizaciji u činjenju kaznenog djela ubojstva potrebno je govoriti sa oprezom te objasniti kontekstualnu situaciju činjenja takvog kaznenog djela. DeLisi i Scherer (2006) navode kako je specijalizacija, odnosno opetovano činjenje kaznenog djela ubojstva, zapravo samo kratka senzacionalistička epizoda u okviru duže kriminalne karijere takvih počinitelja. Također, rezultati istraživanja Kondor – Langer (2015) o okolnostima kaznenih djela ubojstva u Republici Hrvatskoj govore kako su počinitelji tog kaznenog djela ranije osuđivani za nasilje u obitelji te kasnije za kazneno djelo ubojstva što ukazuje na postupni prelazak na teža kaznena djela, a ne na „profesionalizaciju“ u činjenju kaznenog djela ubojstva.

U odnosu na eskalaciju činjenja kaznenih djela kod više od polovice ispitanika, odnosno kod njih 55,9% zabilježena je eskalacija od lakših kaznenih djela prema težima što ukazuje na mogućnost predviđanja kriminalne karijere počinitelja. Od ostalih podataka, 14 % ispitanika manifestira eskalaciju isključivo unutar iste vrste kaznenih djela, a 30,1 % ne iskazuje eskalaciju u činjenju kaznenih djela. Ovi rezultati u skladu su sa rezultatima istraživanjima Jenkinsa (1992; prema DeLisi i Scherer, 2006) te autora Canter, Missen i Hodge (1996; prema DeLisi i Scherer, 2006) koji su analizirali kriminalnu karijeru počinitelja višestrukih ubojstava i došli do zaključka kako je više od polovice ispitanika ranije osuđivano za kaznena djela manjeg intenziteta (imovinska kaznena djela te kaznena djela vezana uz droge).

Kombiniranje činjenja kaznenih djela nije se pokazalo kao značajnim temeljem podataka u istraživanju s obzirom da samo 3,2 % ispitanika pokazuje uzorak kombiniranja kaznenih djela i to za kazneno djelo razbojništva i kazneno djelo teške krađe te za kazneno djelo teške tjelesne ozljede i kazneno djelo teške krađe.

Što se tiče modaliteta izvršenja kaznenog djela, 39,8 % ispitanika počinilo je kazneno djelo u suučesništvu. Takvi rezultati u skladu su sa rezultatima istraživanja koje navodi Reiss (1986; prema Piquero, Farrington, Blumstein, 2003); autor navodi kako odrasli počinitelji koji čine kaznena djela u suučesništvu, najčešće ih čine u izvršenju kaznenog djela razbojništva.

U odnosu na duljinu kriminalne karijere, potvrđeni su očekivani rezultati kako je ukupni broj počinjenjih kaznenih djela počinitelja razbojništva statistički značajno veći u odnosu na ukupni broj počinjenjih kaznenih djela počinitelja teškog ubojstva.

10. Ograničenja i znanstveni i praktični doprinosi istraživanja

U odnosu na doprinos ovog istraživanja znanosti i praksi, važno je navesti određena ograničenja kako bi se podaci dobiveni istraživanjem mogli valjano koristiti.

Prvo ograničenje odnosi se na mali broj ispitanika što je posljedica nekoliko razloga. Jedan od njih je vrlo uska i specifična grupa počinitelja koja u Republici Hrvatskoj nije toliko zastupljena. Počinitelji nasilnih kaznenih djela zastupljeniji su u zatvoreničkoj populaciji nego, primjerice, počinitelji kaznenih djela protiv spolnih sloboda no kriterij recidivizma je ono što specificira uzorak i samim time utječe na manji broj ispitanika. Valjanost rezultata ovog istraživanja svakako bi bila viša ukoliko bi uzorak bio veći, ali to bi podrazumijevalo duži vremenski period istraživanja te veći broj kaznionica i zatvora.

Drugi razlog jest zatvorenost pravosudnog sustava. Zatvorska populacija je teško dostupna pa je za provođenje istraživanja potrebno dobiti suglasnost Ministarstva pravosuđa te kaznenog tijela u kojem se istraživanje provodi. Iz tog razloga, kao mjesto prikupljanja podataka izabrana je Kaznionica u Lepoglavi kao kaznionica s najreprezentativnijom populacijom nasilnih recidivista u Republici Hrvatskoj. Također, zbog lakše procedure i kraćeg vremenskog roka istraživanja, podaci su prikupljeni temeljem pregleda službene dokumentacije, odnosno osobnika zatvorenika što implicira slijedeće ograničenje ovog istraživanja, a to je kvaliteta zabilježenih podataka. Rezultati ovog istraživanja su toliko kvalitetni koliko je kvalitetno i sadržajno bilo bilježenje podataka od strane tretmanskih službenika u kaznionicama. U nekim osobnicima nedostaju određeni podaci, dok u drugima postoji velik broj podataka koji su često irelevantni za tretmanske službenike. Stoga je ključni problem zapravo nedostatak unificiranog načina bilježenja podataka u osobnike. Također, neki podaci poput procjene ponovnog počinjenja kaznenog djela temelje se na djelomično subjektivnoj procjeni tretmanskog službenika, a podaci prikupljeni u Centru za dijagnostiku Zagreb također su produkt subjektivne samoprocjene zatvorenika stoga se postavlja pitanje relevantnosti tih podataka.

Kako u Republici Hrvatskoj nije provedeno istraživanje na ovakvom uzorku počinitelja u odnosu na njihovu kriminalnu karijeru, ovaj rad predstavlja znanstveni doprinos u opisivanju kriminalne karijere posebnih skupina počinitelja u Republici Hrvatskoj. Također, otvara mogućnost proširivanja teme opisivanja kriminalne karijere drugih skupina počinitelja kao i stjecanje dubljeg uvida u uzročno – posljedične veze kriminalne karijere počinitelja nasilnih delikata u Republici Hrvatskoj.

Kao praktični doprinos svakako se nameće kreiranje preventivnih programa i politika u Republici Hrvatskoj u odnosu na podatke dobivene deskriptivnom analizom. Iako je riječ o skupini odraslih počinitelja, određeni podaci o djetinjstvu i obrazovanju tih počinitelja dobra su podloga za kreiranje preventivnih programa i politika vezanih uz obrazovanje i kvalitetu obiteljskog života općenito.

11. Zaključak

Iako su počinitelji koji u svojoj kriminalnoj karijeri čine i nasilna kaznena djela heterogeni uzorak, ovo istraživanje pokazalo je da su ipak po nekim obilježjima slični. Važni podaci dobiveni su u odnosu na dob početka činjenja kaznenih djela te u odnosu na frekvenciju (učestalost činjenja kaznenih djela) i eskalaciju.

Rezultati vezani uz dob početka razlikuju se u odnosu na literaturu na način da se na uzorku ispitanika uočavaju dvije točke početka činjenja kaznenih djela, a to je između 16. i 20. te između 25. i 30. godine života. Rezultati u odnosu na frekvenciju činjenja kaznenih djela podudaraju se sa rezultatima ranijih istraživanja te postavkama kriminalne karijere, a to je činjenica da je mali broj počinitelja zaslužan za najveći ukupni broj kaznenih djela.

U odnosu na eskalaciju činjenja kaznenih djela, rezultati ovog istraživanja također se podudaraju s rezultatima ranijih istraživanja. Više od polovice ispitanika iskazuje eskalaciju u činjenju kaznenih djela i to od lakših kaznenih djela prema težima. Ovaj podatak važan je za sve stručnjake koji se bave počiniteljima kaznenih djela, osobito u odnosu na predikciju budućeg ponašanja, ali i u odnosu na kreiranje tretmanskih programa.

Važno je spomenuti i podatke dobivene u odnosu na probleme u školovanju i nasilje u primarnoj obitelji gdje su se osobito podaci u odnosu na probleme u školovanju pokazali kao značajan rizični čimbenik za kasnije činjenje nasilnih kaznenih djela. Također, nasilje u obitelji u bilo kojem obliku također se pokazalo kao rizični čimbenik za kasnije počinjenje nasilnih kaznenih djela. Obje činjenice otvaraju prostor kreiranju novih preventivnih programa i politika u odnosu na obrazovni sustav te obiteljsku dinamiku.

Kao jedan od najvažnijih rizičnih čimbenika za počinjenje nasilnih kaznenih djela pokazala se nezaposlenost ispitanika. Velika većina ispitanika bila je nezaposlena prije dolaska na

izdržavanje kazne, a s obzirom da najveći udio kaznenih djela u ukupnom uzorku zauzima kazneno djelo razbojništva, može se zaključiti kako je nezaposlenost značajan rizični čimbenik kojeg treba uzeti u obzir prilikom budućih istraživanja, ali i u tretmanskog pogledu s obzirom na to kako ima istraživanja koja pokazuju kako zatvorenici koji tijekom izdržavanja kazne zatvora rade unutar zatvora imaju bolji uspjeh u programima tretmana, a također rad ima utjecaj i na smanjenje recidivizma.

Kriterij recidivizma utjecao je na smanjenje uzorka u istraživanju, što je pozitivno u odnosu na opću populaciju, ali otežava generalizaciju rezultata istraživanja na ostale počinitelje nasilnih delikata. Ipak, neki od navedenih rezultata podudaraju se sa rezultatima stranih istraživanja, ali također, ovo istraživanje iskazuje određene posebnosti u odnosu na strana istraživanja. U svakom slučaju, daljnja istraživanja na ovu temu od iznimne su važnosti i za područje tretmana kao i prevencije. Rezultati ovog istraživanja daju samo mali uvid u opsežno područje kriminalne karijere te otvaraju vrata budućim istraživanjima na ovu temu.

12. Literatura

1. Blumstein, A., Cohen, J., Farrington, D.P. (1988). Criminal Career Research: Its Value For Criminology. *Criminology*, 26 (1), 1-35.
2. Butorac, K. (2011). Geografija kriminaliteta – kriminološki i kriminalistički diskursi. *Policija i sigurnost*, 20 (3), 363 – 379.
3. Cacan, A. (2010). Geografsko profiliranje počinitelja u kriminalističkoj istrazi serijskih krivičnih djela. *Časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, 10 (3-4), 155 – 173.
4. Carlsson, C., Sarnecki, J. (2016). *An Introduction to Life – Course Criminology*. Sage Publications.
5. Cullen, F., Wilcox, P. (2013). *The Oxford Handbook of Criminological Theory*. Oxford University Press.
6. De Lisi, M. (2005). *Career criminals in society*. Sage Publications.
7. De Lisi, M., Scherer, A. (2006). Multiple homicide offenders. *Criminal Justice and Behaviour*, 33 (3), 367 - 391
8. Doležal, D. (2009). Kriminalna karijera. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 30(2), 1082-1107.
9. Doležal, D. (2009). Razlike u dubini uključenosti u kriminalni životni stil među zatvorenicima s obzirom na dob, recidivizam te nasilnost kaznenog djela. *Kriminologija i socijalna integracija*, 17 (2), 1-13836.
10. Dragičević Prtenjača, M. (2014). Počinitelji kaznenih djela prema talijanskoj pozitivističkoj školi u svjetlu zauzetih shvaćanja pozitivnopravne teorije. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 64 (5-6), 1147-1164.
11. Džaja – Hajduk, D. (2003). Usporedna analiza kriminološko – forenzičkih značajki alkoholičara i shizofrenih bolesnika počinitelja nasilničkih delikata. *Kriminologija i socijalna integracija*, 11 (1), 85 – 92.
12. Field, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS: Third Edition*. Sage Publications.
13. Hrvatska enciklopedija (2012) <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=56944> .

Pristupljeno 27. siječnja 2019.

14. Jansen Hagerman, J. (1999): *Neurodevelopmental Disorders: Diagnosis and Treatment*. Oxford University Press.
15. Kamenov, Ž., Majdak, M. (2010). Razvoj upitnika za procjenu doživljaja neformalne stigmatizacije maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja (UNS – D). *Kriminologija i socijalna integracija*, 18 (1), 1 – 130.
16. Kondor – Langer, M. (2015). Obiteljska ubojstva – ranije delinkventno ponašanje i tijekom kaznenog postupka. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 22 (1), 153 – 183.
17. Kovčo, I., Katalinić, I. (2000). Obilježja počinitelja nasilničkih delikata na području Primorsko – goranske županije s obzirom na povrat. *Kriminologija i socijalna integracija*, 8 (1-2), 21 – 26.
18. Loeber, R., Stouthamer – Loeber, M. (1996). The Development of Offending. *Criminal Justice and Behaviour*, 23 (12), 12 – 24.
19. Loeber, R., Keenan, K., Zhang, Q. (1997). Boys' Experimentation and Persistence in Developmental Pathways Toward Serious Delinquency. *Journal of Child and Family Studies*, 6 (3), 321 – 357.
20. Maljković, M. (2018). Karakteristike izvršilaca partnerskog nasilja i faktori koji utiču na njihovo nasilno ponašanje. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 37 (3), 93 – 107.
21. Martin, S. (1992). The Epidemiology of Alcohol – Related Interpersonal Violence. *Alcohol Health Res*, 16 (3), 230.
22. Martinjak, D., Odeljan, R. (2016). *Etiološki i fenomenološki čimbenici maloljetničke delinkvencije*. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske.
23. Mejovšek, M. (1995): The relationship of some characteristics of the personal status of convicts sentenced for the robbery and the prognosis of their resocialization. *Kriminologija & socijalna integracija*, 3 (1), 21-35.
24. Mejovšek, M. (1996). Odnosi u obitelji i druga obilježja obitelji nasilnih i nenasilnih delinkvenata. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 32 (2), 1-12.
25. Mejovšek, M., Cajner – Mraović, I., Buđanovac, A. (1997) Obilježja ponašanja i obitelji maloljetnih počinitelja nasilnih i nenasilnih delikata. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 33 (1), 23-35.

26. Mejovšek, M., Buđanovac, A., Šučur, Z. (2001). Usporedba između recidivista i nerecidivista s obzirom na agresivnost i socioekonomski status. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 37 (2), 91 – 100.
27. Milić, N. (2014). Mesto izvršenja krivičnog dela u teorijskim promišljanjima o kriminalitetu. *Žurnal za kriminalistiku i pravo*, (1), 141 – 161.
28. Otašević, B., Jovanov, M., Oljača, M. (2014). Razlike u dimenzijama agresivnosti između nasilnih i nenasilnih prestupnika i pripadnika opšte populacije. *Primenjena psihologija*, 7 (4), 565 – 579.
29. Piquero, A., Farrington, D., Blumstein, A. (2003). *The Criminal Career Paradigm*. The University of Chicago.
30. Piquero, A., Jennings, W., Barnes, J. C. (2012). Violence in Criminal Careers: A Review of the Literature from a Developmental Life-Course Perspective. *Aggression and Violent Behavior*, 17 (3), 171 – 179.
31. Ricijaš, N. (2009). *Pripisivanje uzročnosti vlastitog delinkventnog ponašanja mladih. Doktorska disertacija*. Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, Poslijediplomski znanstveni studij iz teorije i metodologije socijalnog rada, Zagreb.
32. Singer, M. (1996). *Kriminologija*. Nakladni zavod Globus, Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske.
33. Šendula Jengiđ, V. (2008). *Kriminogene specifičnosti psihotičnih počinitelja kaznenih djela. Doktorska disertacija*, Zagreb: Medicinski fakultet.
34. Šučur, Z. (1995). Socijalnoekonomski i obiteljski status počinitelja kaznenih djela razbojstva i razbojničke krađe u relaciji s indikatorima učinkovitosti penološkog tretmana. *Kriminologija i socijalna integracija*, 3 (2), 179 – 194.
35. Tošić, D. (2015): Etiologija nasilničkog ponašanja. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 88 (1), 17-31.
36. Wan, W., Weatherburn, D. (2016). Violent Criminal Careers: A retrospective longitudinal study. *Crime and Justice*, 198.
37. Wong, C. (2015). *Clifford R. Shaw and Henry D. McKay: The Social Disorganization Theory*. University of California, Santa Barbara.
38. Zorić, J. (2013). Inteligencija i činjenje kaznenih djela. *Policija i sigurnost*, 23 (4), 311 – 319.
39. Žužul, M. (1989). *Agresivno ponašanje – psihologijska analiza*. Radna zajednica republičke konferencije Saveza socijalističke omladine Hrvatske, Zagreb.

13. Prilozi

Prilog 1. Upitnik kriminalne karijere počinitelja nasilnih delikata

1. **Dob:** _____
2. **Obrazovanje:**
 - a. bez osnovne škole
 - b. osnovna škola
 - c. srednja škola
 - d. viša škola
 - e. fakultet
 - f. doktorat
3. **Obiteljski status:**
 - a. neoženjen
 - b. razveden
 - c. udovac
 - d. izvanbračna zajednica
 - e. oženjen
 - f. ostalo: _____
4. **Narodnost:** _____
5. **Pripadnost etičkoj manjini:** _____
6. **Radni status prije dolaska na izdržavanje kazne:**
 - a. nezaposlen
 - b. umirovljenik
 - c. povremeno zaposlen (sezonski rad, rad na „crno“)
 - d. u stalnom radnom odnosu

7. **Broj djece:** _____
8. **Mjesto stanovanja prije dolaska na izdržavanje kazne:**
- a. mjesto do 10 000 stanovnika
 - b. mjesto – od 10 000 do 50 000 stanovnika
 - c. mjesto - od 50 000 do 100 000 stanovnika
 - d. mjesto - više od 100 000 stanovnika
9. **Vrsta kaznenog djela (trenutno kazneno djelo):** _____
10. **Visina kazne za trenutno kazneno djelo:** _____
11. **Dob počinitelja u vrijeme izvršenja kaznenog djela zbog kojeg je trenutno na izdržavanju kazne:**
- a. manje od 20 godina
 - b. između 20 i 30 godina
 - c. između 30 i 40 godina
 - d. između 40 i 55 godina
 - e. više od 55 godina
12. **Izrečena sigurnosna mjera:**
- a. ne
 - b. da, obvezno psihijatrijsko liječenje
 - c. da, obvezno liječenje od ovisnosti
 - d. da, obvezan psihosocijalni tretman
 - e. da, _____
13. **Suučesništvo pri počinjenju trenutnog kaznenog djela?**
- a. ne
 - b. da, koliko osoba je sudjelovalo? _____
14. **Mjesto izvršenja kaznenog djela (moguće više odgovora):**

- a. slobodni prostor (ulica, šuma...)
- b. prometno sredstvo
- c. kuća, stan, dvorište treće osobe
- d. radno mjesto počinitelja
- e. radno mjesto žrtve
- f. kuća, stan ili dvorište počinitelja
- g. kuća, stan ili dvorište žrtve
- h. zajednička kuća, stan ili dvorište
- i. ostalo: _____

15. Dob žrtve u vrijeme izvršenja djela (ukoliko je podatak dostupan):

16. Spol žrtve: M Ž

17. Da li je žrtva pružala otpor?

- a. ne
- b. da

18. Odnos počinitelja i žrtve:

- a. nepoznata osoba
- b. da, poznata osoba, ali ne u srodstvu s počiniteljem
- c. da, poznata osoba u srodstvu s počiniteljem

19. Ukupni broj počinjenih kaznenih djela prema KE: _____

20. Ranija osuđivanost?

- a. ne
- b. da, zbog nasilnih kaznenih djela,

_____ (koliko)

- c. da, zbog ostalih kaznenih djela,

21. Postoji li eskalacija u činjenju kaznenih djela?

- a. ne
- b. da, postoji eskalacija unutar iste vrste kaznenih djela
- c. da, postoji eskalacija od lakših kaznenih djela ka težima

22. Frekvencija činjenja kaznenih djela:

- a. manje od jednog kaznenog djela u godinu dana
- b. 1 kazneno djelo u godinu dana
- c. 2-3 kaznenih djela u godinu dana
- d. više od 3 kaznenih djela u godinu dana

23. Postoji li specijalizacija u činjenju samo jedne vrste kaznenog djela:

- a. Da, _____
- b. Ne

24. Postoji li trend kombiniranja kaznenih djela:

- a. Da, _____
- b. Ne

25. Problemi u školovanju:

- a. ne
- b. da

26. Alkoholizam nekog od članova primarne obitelji:

- a. ne
- b. da

27. Nasilje u primarnoj obitelji:

- a. ne
- b. da, psihičko nasilje

- c. da, fizičko nasilje
- d. da, seksualno nasilje

28. Socioekonomski status primarne obitelji:

- a. nizak
- b. prosječan
- c. visok

29. Dob početka činjenja kaznenih djela (ukoliko je podatak dostupan):_____

30. Primjena neke od odgojnih mjera u djetinjstvu/adolescenciji?

- a. ne
- b. sudski ukor
- c. posebne obveze
- d. upućivanje u centar za odgoj
- e. pojačana briga i nadzor
- f. pojačana briga i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi
- g. upućivanje u odgojnu ustanovu
- h. upućivanje u odgojni zavod
- i. upućivanje u posebnu odgojnu ustanovu

31. Institucionalizacija prije 18. godine?

- a. ne
- b. dom za djecu
- c. odgojni zavod
- d. maloljetnički zatvor
- e. klinika za psihijatriju
- f. ostalo: _____

32. Stav prema djelu (za trenutno kazneno djelo):

- a. ne prihvaća kaznu
- b. djelomično kritičan prema djelu
- c. u potpunosti kritičan prema djelu

33. Ubrojivost (za trenutno kazneno djelo):

- a. bitno smanjeno ubrojiv
- b. smanjeno ubrojiv
- c. ubrojiv

34. Opća inteligencija:

- a. ispodprosječna inteligencija
- b. prosječna inteligencija
- c. iznadprosječna inteligencija

35. Djelo je počinjeno pod utjecajem:

- a. nije počinjeno pod utjecajem alkohola/droga
- b. alkohola
- c. droga
- d. oboje

36. Postoji li dijagnoza?

- a. ne
- b. da, ovisnosti o alkoholu
- c. da, ovisnosti o drogama
- d. da, dijagnoza poremećaja ličnosti

37. Uključenost u posebne programe tretmana:

- a. ne

b. da, _____

38. Vjerojatnost kriminalnog recidiva (prema Pojedinačnom programu postupanja):

a. niska

b. moguća

c. vjerojatna